МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УРСР
ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ БІБЛІОТЕЧНИЙ ІНСТИТУТ

VI

ЗВІТНО-НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ

ПІДСУМКИ НАУКОВОЇ РОБОТИ ЗА 1961 РІК

(24—26 січня 1962 р.)

ПРОГРАМА І ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Харків — 1962

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УРСР
ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ БІБЛІОТЕЧНИЙ ІНСТИТУТ

VI

ЗВІТНО-НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ

ПІДСУМКИ НАУКОВОЇ РОБОТИ ЗА 1961 РІК

(24—26 січня 1962 р.)

ПРОГРАМА І ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Харків — 1962

Шановний товаришу

24—26 січня ц. р. відбудеться конференція, присвячена підсумкам наукової роботи кафедр інституту за 1961 рік.

Ректорат, партійна організація та місцевий комітет запрошують Вас взяти участь у роботі конференції.

ПРОГРАМА КОНФЕРЕНЦІЇ

Пленарне засідання

24 січня, 15.00 — 18.00, 39 аудиторія

Вступне слово ректора інституту доцента Євсєєва О. І.

Програма КПРС — новий етап у розвитку теорії наукового комунізму.

Саранчук Д. С., кандидат філософських наук.

Керівництво читанням в бібліотеках в світлі рішень XXII з'їзду КПРС.

Фрідьєва Н. Я., доцент, кандидат педагогічних наук.

РОБОТА СЕКЦІЙ

25—26 січня, 11.00 — 17.00

МАРКСИЗМУ-ЛЕНІНІЗМУ

(керівник секції доцент ВЄТРОВ В. О.)

1. XXII з'їзд КПРС про зростаючу роль партії в період розгорнутого будівництва комунізму.

Ключарев С. П., доцент, кандидат історичних наук.

2. XXII з'їзд КПРС про новий етап розвитку світової соціалістичної системи.

Галій І. С., ст. викладач.

3. Шляхи розвитку двох форм соціалістичної власності в світлі рішень XXII з'їзду КПРС.

Томашевський О. Н., доцент, кандидат економічних наук.

4. Програма КПРС про зближення соціалістичних націй.

Лезман Й. С., кандидат історичних наук.

5. Завдання культурно-освітніх установ в світлі рішень XXII з'їзду КПРС.

Ветров В. О., доцент, кандидат історичних наук.

6. Вдосконалення відносин розподілу в колгоспах в період розгорнутого будівництва комунізму.

Гальперін І. Н., ст. викладач.

7. Соціалістичний закон народонаселення.

Мольський М. В., кандидат економічних наук.

8. Суспільно-виробнича діяльність людини — основа якісних змін в процесі пізнання.

Мельниченко М. П., кандидат філософських наук.

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА ТА БІБЛІОГРАФІЇ

(керівник секції доцент ФРІДЬЄВА Н. Я.)

1. Розвиток бібліотечної справи на Україні в 1953—1960 рр.

Гімальдінова З., викладач.

2. Видання та розповсюдження творів основоположників марксизму-ленінізму на Україні в роки становлення радянської влади та громадянської війни.

Коломійченко Л. І., ст. викладач.

3. До питання про теорію бібліографічного розшуку.

Тараманов Д. Д., ст. викладач.

4. Індивідуальне керівництво читанням художньої літератури.

Рябченко М. Д., ст. викладач.

5. Рекомендаційно-бібліографічні видання бібліотек України (1957—1961 рр.).

Масленнікова В. Д., ст. викладач.

6. Деякі питання розстановки фондів у масових бібліотеках при відкритому доступі.

Котенко Л. І., ст. викладач.

7. Підготовка бібліотечних кадрів в РРФСР за роки другої п'ятирічки.

Волкова С. І., викладач.

8. З історії державної реєстрації видань друку на Україні (1917—1941 рр.).

Каверна В. Л., викладач.

9. Пропаганда культури читання в бібліотеках серед робітничої молоді.

Красножон Є. М., викладач.

10. Із досвіду бібліотечного обслуговування робітників в харківських приміських поїздах.

Комісаренко Т. П., ст. викладач.

11. Початок книговидавничої діяльності Державного видавництва України.

Скрипник Т. О., ст. викладач.

12. Український книгознавець, бібліограф та бібліотекознавець проф. С. І. Маслов (1880—1957 рр.).

Корнейчик І. І., кандидат педагогічних наук.

13. Проблеми вивчення читача в працях акад. А. І. Білецького.

Каганов Й. Я., доцент, кандидат філологічних наук.

БІБЛІОТЕЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ

(керівник секції доцент ПАСІЧНИК М. О.)

1. Психологічний аналіз умов впливу художньої літератури на формування юного читача.
Мазуренко Г. В., кандидат педагогічних наук.
2. До характеристики позакласного читання школярів в галузі пізнавальної літератури.
Єгоров М. С., ст. викладач.
3. Рідна природа в творчості О. В. Донченка.
Борисова Є. М., ст. викладач.
4. Із історії української дитячої журналістики кінця XIX — початку XX століття. Журнал «Дзвінок».
Велігодська С. О., ст. викладач.
5. Л. Українка про дитячу літературу і дитяче читання.
Островська В. М., ст. викладач.
6. Панас Мирний про дитячу літературу та читання дітей.
Богдан К. П., ст. викладач.

КУЛЬТОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

(керівник секції кандидат історичних наук ВОЛКОВА А. І.)

1. Роль культосвітніх установ у вихованні людини комуністичного суспільства.
Волкова А. І., кандидат історичних наук.
2. Політико-освітня робота Червоної Армії на Україні в роки воєнної іноземної інтервенції і громадянської війни.
Афанасьєв В. В., ст. викладач.
3. Антирелігійна робота московського комсомолу в кінці відбудовного періоду (1923—1925 рр.).
Піналов С. А., ст. викладач.
4. Методика підготовки і проведення перед населенням звітів сільських культосвітніх установ.
Ромащенко А. О., ст. викладач.
5. До питання про виникнення кіно на Україні (1896 — 1910 рр.).
Шимон О. О., ст. викладач.
6. Українське радянське кіно у другій половині 20-х рр.
Шимон О. О., ст. викладач.
7. Діяльність Болгарської комуністичної партії в народних читалищах у період часткової стабілізації капіталізму (1926—1929 рр.).
Чернявський Г. Й., кандидат історичних наук.
8. Питання кольорознавства в наочній агітації і пропаганді.
Храбан А. М., ст. викладач.
9. Класики марксизму-ленінізму про фізичне виховання.
Коробейніков А. І., ст. викладач.

ІСТОРІЇ

(керівник секції доцент ЄЩЕНКО Ф. О.)

1. Питання культурного будівництва в світлі нової програми і рішень XXII з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу.

Єщенко Ф. О., доцент, кандидат історичних наук.

2. Пропаганда сільськогосподарських знань в культосвітніх установах Української РСР (1926—1929 рр.).

Мірошник О. О., ст. викладач.

3. Боротьба за поліпшення матеріального і побутового становища трудящих Харківщини (жовтень 1917 — квітень 1918 рр.).

Дьомкін І. В., доцент, кандидат історичних наук.

4. Культурне будівництво на Україні в кінці 1919 — на початку 1920 рр.

Павлюк М. І., кандидат історичних наук.

5. Робітничий рух на Україні у другій половині 70-х років XIX ст.

Єщенко Ф. О., доцент, кандидат історичних наук.

6. Перші кроки турецької агресії на Балканському півострові (XIV ст.).

Рашба Н. С., кандидат історичних наук.

ЛІТЕРАТУРИ

(керівник секції кандидат філологічних наук ПОЛЯНСЬКА Є. С.)

1. Жанрові ознаки політичного фейлетону О. Вишні 20-х років.

Дорошенко В. О., викладач.

2. Сатира В. Лєбєдєва-Кумача.

Трушевський С. Н., ст. викладач.

3. До історії драматургічної діяльності А. В. Луначарського (збірник «Ідеї у масках»).

Айзенштадт В. К., ст. викладач.

4. До питання про створення образу революціонера-народника в «Історії мого сучасника» В. Г. Короленка.

Літвішко В. В., ст. викладач.

5. «Нова манера» І. С. Тургенєва і пошуки великого розповідного жанру (перша половина 50-х років XIX століття).

Габель М. О., доцент, кандидат філологічних наук.

6. «Пісні сутінків» В. Гюго та поезія липневої революції.

Волісон Й. Я., доцент, кандидат філологічних наук.

ІНОЗЕМНИХ МОВ

(керівник секції ст. викладач КУШНІРУК І. Г.)

1. Характер синонімії дієслівних ідіоматичних фразеологічних одиниць сучасної англійської мови.

Рикман І. Г., кандидат філологічних наук.

2. Деякі питання методики перекладу наукової літератури з англійської мови на російську.

Кушнірук І. Г., ст. викладач.

3. Модальні частки в німецькій мові.

Воробйова В. Д., ст. викладач.

4. Деякі питання методики практичного оволодіння іноземною мовою.

Григор'єва Л. О., викладач.

5. Переклад з рідної мови на іноземну і роль зворотного перекладу при вивченні німецької мови.

Малик О. С., викладач.

6. Особливості перекладу спеціальної бібліотечної літератури з англійської мови на російську.

Луценко Н. Г., викладач.

7. Деякі стилістичні особливості вживання прийменників in, auf, nach, zu (з матеріалу сучасної німецької мови).

Якименко Н. М., викладач.

ЗАКЛЮЧНЕ ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

26 січня, 15.00 — 18.00. Актовий зал

Підсумки роботи секцій

Творчі звіти викладачів кафедр театральної, хорового диригування та народних інструментів.

Заключне слово проректора по учбовій та науковій роботі доцента Кравця Г. А.

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

САРАНЧУК Д. С.,
кандидат філософських наук

ПРОГРАМА КПРС — НОВИЙ ЕТАП В РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ НАУКОВОГО КОМУНІЗМУ

XXII з'їзд КПРС прийняв нову Програму партії — Програму побудови комуністичного суспільства. В цьому великому документі сформульовані нові важливі положення, які розвивають і збагачують марксистсько-ленінське вчення про науковий комунізм.

1. Велика заслуга К. Маркса і Ф. Енгельса полягає в тому, що вони створили теорію наукового комунізму, визначили основні риси нового суспільства. В. І. Ленін розвинув далі марксистське вчення про комуністичне суспільство, розробив план побудови соціалізму і розкрив закономірності його переростання в комунізм.

2. Програма КПРС знаменує новий етап в розвитку марксистсько-ленінської теорії. В Програмі вперше у марксистській літературі дається розгорнута характеристика двох фаз комуністичного суспільства, науковий аналіз незвіданих шляхів переходу від соціалізму до комунізму. Програма теоретично освітлює конкретний план, засоби і методи побудови комуністичного суспільства.

3. Комунізм передбачає високий рівень розвитку продуктивних сил. В «Критиці Готської програми» К. Маркс вперше вказав, що комуністична формація буде мати дві фази, які відрізнятимуться між собою перш за все ступенем економічної зрілості. Програма партії вперше визначає час, за який буде досягнуто рівня розвитку продуктивних сил, необхідного для переходу до комунізму. Головне економічне завдання партії і народу полягає в тому, щоб на протязі двадцяти років збудувати матеріально-технічну базу комунізму.

4. Програма КПРС визначає шляхи перетворення соціалістичних виробничих відносин в комуністичні. На основі побудови матеріально-технічної бази комунізму буде здійснюватись розвиток і удосконалення двох форм соціалістичної

власності — державної і колгоспно-кооперативної, а потім— злиття їх в одну комуністичну всенародну власність. Це приведе до ліквідації соціально-економічних відмінностей між містом і селом, дальшого стирання різниці між класами, створення найбільш високого життєвого рівня радянського народу.

5. У Програмі партії сформульовані нові важливі положення про диктатуру пролетаріату і соціалістичну державу.

Вчення про диктатуру пролетаріату, підкреслював В. І. Ленін, головне в марксизмі. Установлення диктатури пролетаріату — загальна закономірність переходу від капіталізму до соціалізму. Внаслідок перемоги Великої Жовтневої соціалістичної революції було встановлено диктатуру пролетаріату в СРСР. Вона з честю виконала свою історичну місію, забезпечила повну і остаточну перемогу соціалізму і перехід суспільства до розгорнутої побудови комунізму. Цим самим диктатура пролетаріату в СРСР перестала бути необхідною з точки зору внутрішнього розвитку країни. Радянська держава, що виникла як держава диктатури пролетаріату, перетворилась у всенародну державу, в орган виразу інтересів і волі всього народу. Комуністична партія, що виникла як партія робітничого класу, перетворилась в партію всього народу.

Всупереч ревізіоністам, які вимагають негайного відмирання держави, в програмі КПРС підкреслюється, що соціалістична держава необхідна до повної перемоги комунізму. Для остаточного відмирання держави слід створити як внутрішні умови — побудувати розвинене комуністичне суспільство, так і зовнішні — перемога і зміцнення соціалізму на міжнародній арені. Відмирання держави означає поступове переростання соціалістичної державності в комуністичне громадське самоуправління.

6. Програма партії конкретизує вчення марксизму-ленінізму про інтернаціональну сутність побудови соціалізму і комунізму. В Програмі зроблено важливий теоретичний і політичний висновок про можливість більш-менш одночасного переходу країн соціалістичної системи до комунізму.

7. Програма КПРС розкриває шляхи формування духовного життя людей комуністичного суспільства, визначає завдання в галузі ідеології, виховання, освіти, науки і культури. Перехід до комунізму передбачає високий рівень комуністичної свідомості трудящих мас. Формування нової людини складає одно із центральних завдань діяльності партійних і громадських організацій. Важлива роль в ідеологічній роботі належить культурно-освітнім установам — бібліотекам і клубам.

ФРІДЬЄВА Н. Я.,
доцент, кандидат педагогічних наук

КЕРІВНИЦТВО ЧИТАННЯМ В БІБЛІОТЕКАХ В СВІТЛІ РІШЕНЬ XXII З'ЇЗДУ КПРС

1. За роки соціалістичного будівництва радянський народ добився великих успіхів у галузі науки, мистецтва, збудував найпередовішу в світі соціалістичну культуру.

Однак досягнутий рівень культури не може забезпечити успішне здійснення комуністичного будівництва. XXII з'їзд КПРС, нова програма партії намітили шляхи побудови комуністичної культури — завершуючого етапу великої культурної революції.

2. Одним з головних завдань ідеологічної роботи на сучасному етапі є виховання всіх трудящих в дусі високої ідейності і відданості комунізму, формування нової людини з комуністичним світоглядом, з комуністичними рисами характеру.

У вирішенні цього завдання значне місце належить радянським бібліотекам — опорним базам партійних організацій в комуністичному вихованні трудящих.

В сучасних умовах перед бібліотеками постають більш глибокі і відповідальні завдання, роль керівництва читанням збільшується, змінюється його характер. Це вимагає шукання нових форм роботи.

3. Зв'язок керівництва читанням з життям не тільки зв'язок роботи бібліотеки з актуальними завданнями комуністичного будівництва, а і боротьба за переробку свідомості людини, мобілізація трудящих на перетворення в життя нової програми партії.

4. Диференційований підхід до читачів не можна розглядати лише як пристосування бібліотеки до тих чи інших особливостей читацьких груп або окремих читачів. Виходячи з них, бібліотека визначає конкретні завдання роботи з окремими групами і читачами з метою активного використання книги у формуванні нових людей комуністичного суспільства. Особливо активно і цілеспрямовано слід керувати читанням молоді.

5. Треба піднести на вищий рівень роботу по вивченню читача. Не можна обмежуватись вивченням інтересів і запитів читачів та аналізом їх читання. Необхідно вивчати вплив книги на читача, посилити збирання відгуків на книги, розробляти теорію сприймання читачами книг. Цю роботу слід вести спільними зусиллями бібліотекознавців, психологів та працівників бібліотек, покласти початок радянської бібліопсихології.

6. Одним з завдань керівництва читанням слід вважати активний вплив бібліотеки на характер читання читачів, виховання у них потреби до планового, систематичного, різностороннього читання.

Треба озброїти читачів умінням працювати над книгою, аналізувати її з боку ідейного змісту та художніх якостей. Виховання культури читання в широкому розумінні слова є одним з першочергових завдань керівництва читанням.

7. В умовах, коли партія вимагає, щоб наша пропаганда мала дійовий характер, доходила до розуму і серця кожної радянської людини, будила в ній найсвітліші, найблагородніші думки і почуття, особливо великого значення набуває майстерність бібліотекаря в проведенні рекомендаційних бесід з читачами, в індивідуальному керівництві читанням.

Потрібно добитись, щоб масові форми керівництва читанням здійснювались цілеспрямовано, з чітким визначенням читацького призначення і конкретних завдань бібліотеки при організації того чи іншого заходу бібліотеки. Пропаганду технічної і сільськогосподарської літератури слід максимально наблизити до виробництва, переносити до цехів підприємств, на виробничі ділянки радгоспів і колгоспів.

Настав час оцінювати діяльність бібліотек не тільки за кількісними показниками, але і за якістю роботи їх по тому, наскільки і як бібліотеки пов'язали свою роботу з життям, з конкретними практичними завданнями комуністичного будівництва.

МЕЛЬНИЧЕНКО М. П.,
кандидат філософських наук

СУСПІЛЬНО-ВИРОБНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ — ОСНОВА ЯКІСНИХ ЗМІН В ПРОЦЕСІ ПІЗНАННЯ

Питання про якісні зміни в процесі пізнання, як і питання про діалектику процесу пізнання в цілому, домарксівськими матеріалістами не ставилося. Тільки К. Маркс і Ф. Енгельс, вперше обгрунтувавши роль практики як основи процесу пізнання і критерію істини, вирішили питання і про діалектику процесу пізнання.

І. Праця — основа становлення і розвитку людського пізнання

1. Людина не плід божого творіння, не створена вона і якою-небудь іншою надприродною силою. Будучи результа-

том поступального розвитку тваринного світу, своїм виникненням людина зобов'язана праці. Як писав Ф. Енгельс, праця обумовила розподіл функцій між руками і ногами, виникнення і розвиток мови, поступове перетворення мозку мавпи в більш розвинутий мозок людини, удосконалення органів чуттів людини. В процесі праці у людини розширюється коло сприймань і уявлень, її трудові дії починають носити свідомий характер.

2. Поява (становлення) людської свідомості (мислення) вже в самому зародку зобов'язана праці, виготовленню знарядь праці. Сама ж праця завжди виступає як свідома, цілеспрямована діяльність людини.

Процес праці бере початок з виготовлення людиною знарядь праці. Але для того, щоб виготовити, навіть найбільш примітивні знаряддя праці, їх треба спочатку уявити, інакше ніякого виготовлення їх не відбудеться. Енгельс писав: «Все, що приводить людей в рух, неминуче повинно пройти через їх голову...» (К. Маркс, Ф. Енгельс. Избр. произведения, т. II, стр. 373).

3. Той факт, що праця від покоління до покоління стає більш різноманітною, змістовною, багатогранною, свідчить про удосконалення, розвиток і самої людини, її свідомості, мислення, тому що перш ніж оволодіти кожним новим трудовим процесом, його потрібно усвідомити, а потім і пристосуватись до нього.

4. Критика неспроможності гегелівського поняття історії розвитку пізнання, як саморозвиток його, як чисто духовного процесу, відірваного від матеріальної і соціальної основи.

II. Визначальна роль практики в якісних змінах процесу пізнання

1. Процес пізнання — це якісно неоднорідний процес відображення матеріальної дійсності. Його не можна собі уявляти як щось суцільне, завжди однакове, рівне саме собі, виражене в одній і тій же формі, з однаковою силою і глибиною. Він має свої кількісні і якісні зміни, вищі і нижчі за своїм розвитком форми відображення, свої протиріччя. В. І. Ленін підкреслював, що «відображення природи в думці людини треба розуміти не «мертво», не «абстрактно», не без руху, не без протиріч, а в вічному процесі руху, виникнення протиріч і вирішення їх» (Ленін. Соч., т. 38, стр. 186). Пізнання людини не йде по прямій лінії, це крива, яка нескінченно наближається до спіралі. Причиною усіх цих якісних змін процесу пізнання є практика — його основа і єдиний критерій істини.

2. Практика як особлива форма людської діяльності по своїй природі суперечливий процес. В ньому постійно вини-

кають і вирішуються протиріччя між суб'єктом і об'єктом (людиною і предметами, які вона пізнає). Вирішення цих протиріч приводить до зміни змісту відображеного в голові людини, до появи нової якості в ньому. Одна справа — зміст відображеного предмета в ході чуттєвого пізнання і друга справа — зміст цього ж відображення після обробки його за допомогою абстрактно-логічного пізнання.

Якісно змінений зміст відображеного вимагає змін і форм його відбиття, тобто викликає нове протиріччя між змістом і формою процесу пізнання. Вирішення цього нового протиріччя знаменує собою якісні зміни в розвитку форми відображення матеріального світу.

3. Практика відіграє визначальну роль в якісних змінах процесу пізнання і в тому випадку, коли ми її розглядаємо як єдиний критерій істини.

Одержавши певні знання про навколишню дійсність, людина завжди почуває потребу перевірити їх достовірність на практиці, тобто зіставити одержані знання про предмет з самим предметом. За своїм рівнем і глибиною пізнання цей процес стоїть вище як від почуттєвого пізнання, так і абстрактного мислення, тому що він поєднує в собі позитивні якості одного і другого. Звичайно, тут не має місця механічне з'єднання почуттєвого і абстрактного в пізнанні. Це процес підняття від абстрактного до конкретного, поява якісно нового образу, як єдності різноманітного.

III. Критика суб'єктивно-прагматистського розуміння виникнення і розвитку пізнання

1. Питання про виникнення людського пізнання прагматики вирішують з позицій суб'єктивного ідеалізму. Вони заперечують існування об'єктивної матеріальної дійсності, як єдиного джерела людського пізнання. На думку прагматистів, суб'єкт сам собі створює дійсність. Процес створення суб'єктом дійсності є процес виникнення свідомості — стверджують прагматисти.

2. Перекручують прагматисти і зміст поняття практики і її роль в процесі пізнання. Для них практика — це не специфічна діяльність людини, в ході якої вона змінює світ, змінюючись і сама, а «внутрішній замкнутий досвід суб'єкта», точніше «чистий досвід», в який включається вся психіка людини, в тому числі її сновидіння, забобони і т. д.

3. Ігноруючи якісні зміни в процесі пізнання як об'єктивну закономірність його розвитку, прагматисти відкрито відкидають абстрактну форму відображення дійсності. Наукові поняття для прагматистів — це довільні творіння суб'єкта. Вони створюються людиною для зручного і ефективного її пристосування до нею ж створеного середовища.

4. Рішення XXII з'їзду партії і прийнята на ньому нова Програма КПРС — зразок наукового обгрунтування ролі практики в якісних змінах людського пізнання.

«Ми не тільки теоретично, але й на великому життєвому досвіді засвоїли ту глибоку істину наукового комунізму, — говорить М. С. Хрущов, — що в зміні умов життя і поглядів людей вирішальну роль відіграє революційна практика» (М. С. Хрущов, Про контрольні цифри розвитку народного господарства СРСР на 1959—1965 рр., Держполітвидав УРСР, стор. 59).

ГАЛЬПЕРІН І. Н.,
ст. викладач

ВДОСКОНАЛЕННЯ ВІДНОСИН РОЗПОДІЛУ В КОЛГОСПАХ В ПЕРІОД РОЗГОРНУТОГО БУДІВНИЦТВА КОМУНІЗМУ

1. Побудова комунізму в СРСР потребує створення поряд з могутньою промисловістю всебічно розвиненого і високопродуктивного сільського господарства. В рішеннях XXII з'їзду КПРС відзначається, що загальний обсяг продукції сільського господарства збільшиться за 10 років приблизно в 2,5 рази, а за 20 років — в 3,5.

Основою такого швидкого зростання сільськогосподарського виробництва стане дальша механізація його, використання засобів автоматики, впровадження систем машин з високими техніко-економічними показниками, що відповідають умовам кожної зони.

Швидка електрифікація колгоспів дозволить забезпечити електроенергією всі виробничі процеси та побутові потреби колгоспників. Буде застосовано раціональну і всебічну хімізацію сільського господарства, що дозволить повністю задовольнити потреби колгоспів у мінеральних добривах, в хімічних і біологічних засобах боротьби з бур'янами, хворобами і шкідниками рослин і тварин.

Відповідно до місцевих умов і спеціалізації кожного колгоспу буде впроваджена науково обгрунтована система заходів в галузі землеробства і тваринництва.

2. Безперервне зростання продуктивних сил сільського господарства супроводжуватиметься вдосконаленням виробничих відносин колгоспного господарства, і на цій основі колгоспи все більш ставатимуть підприємствами комуністичного типу.

Зближення, а в перспективі і злиття колгоспної власності з всенародною в єдину комуністичну власність, дальший

розвиток відносин по обміну діяльністю між колгоспами і державними підприємствами буде рішуче впливати на вдосконалення відносин розподілу в колгоспах.

В програмі КПРС, прийнятій на XXII з'їзді партії, підкреслюється, що поступово економічними умовами колгоспи зрівняються з загальнонародними підприємствами в сільському господарстві. На основі високої продуктивності праці всі колгоспи стануть економічно могутніми, а потреби колгоспників цілком задовольнятимуться за рахунок громадського господарства.

Буде зроблено значний крок на шляху переходу до комуністичних форм розподілу. Колгоспники користуватимуться послугами їдалень, пекарень, пралень, дитячих ясел і садків, клубів, бібліотек, стадіонів. Істотно зміниться форма оплати праці колгоспників. Вона стане такою, як і на загальнонародних підприємствах, колгоспники користуватимуться всіма видами соціального забезпечення за рахунок колгоспних і державних коштів.

3. Зміцнення громадського господарства і зростання колгоспних доходів створять необхідні умови для заміни у всіх колгоспах системи оплати по трудоднях гарантованою щомісячною оплатою праці. Велике значення буде мати удосконалення методів нормування, застосування додаткової оплати праці та інших форм матеріального заохочення за кращі господарські підсумки.

Буде здійснений принцип рівної оплати за рівну працю в масштабі всієї колгоспної системи. Для цього необхідно забезпечити створення все більш рівних економічних умов підвищення прибутків для колгоспів, що знаходяться в нерівних природно-економічних умовах в різних зонах, а також в середині зон.

4. Велике значення в розвитку колгоспів має правильне поєднання нагромадження й споживання при розподілі прибутків. Без постійного розширення своїх виробничих і страхових фондів колгоспи не зможуть нормально розвиватись. В той же час вони повинні збільшувати обсяг тієї частини своїх прибутків, яка спрямовується на цілі споживання. При цьому поряд із зростанням особистих прибутків колгоспників, все більша частина артільних коштів буде витрачатись на цілі колективного споживання: на будівництво шкіл-інтернатів, лікарень, клубів, будинків відпочинку, на благоустрій сіл та інш.

Таким чином колгоспні села перетворяться в укрупнені населені пункти міського типу з благоустроєними квартирами, комунальними вигодами, побутовими підприємствами, культурними і медичними закладами.

ГИМАЛЬДІНОВА З.,
викладач

РОЗВИТОК БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ НА УКРАЇНІ в 1953—1960 рр.

1. Завдання бібліотечної справи в республіці в період завершення побудови соціалізму і розгорнутого будівництва комуністичного суспільства визначаються найважливішими народногосподарськими планами і рішеннями партії в галузі комуністичного виховання трудящих.

2. Відповідно зростанню державного значення бібліотечної роботи в роки могутнього піднесення народного господарства значно зміцнюється матеріальна база бібліотек.

3. Широкі перспективи для розвитку бібліотек і зміцнення їх матеріальної бази намітились в зв'язку з використанням громадських коштів, які виділяються профспілками, колгоспами, промисловими і споживчими кооперацією на культурне будівництво.

4. Значна частина державних і громадських коштів була використана для організації нових та зміцнення існуючих бібліотек. Сітка бібліотек на Україні в порівнянні з першими післявоєнними роками зросла у 8 разів і складала більше 80 тис.

5. Провідне місце в загальній системі бібліотек республіки посідають масові бібліотеки. За даними 1960 р. на Україні нараховувалось понад 32 тис. державних і громадських масових бібліотек.

6. Велику роль в обслуговуванні книгою працівників різноманітних професій та спеціальностей, а також діячів науки, культури, мистецтва і літератури відіграють наукові, публічні та спеціальні бібліотеки республіки. В 1957 році їх налічувалось понад 15 тис.

7. Проте в організації бібліотечного обслуговування населення України мали місце і недоліки. Це насамперед недостатньо чітке планування сітки і розміщення бібліотек, непогодженість між відомствами в цій важливій роботі.

8. Велике значення для дальшого розвитку бібліотечної справи й поліпшення бібліотечного обслуговування населення має постанова ЦК КПРС «Про стан та заходи поліпшення бібліотечної справи в країні».

На основі цієї постанови партії ЦК КП України, Радою Міністрів, Міністерством культури, ВЦРПС і інш. запроваджуються в життя заходи по дальшій централізації бібліотечної справи, по планомірному розміщенню бібліотек на всій території республіки.

9. Поряд з розвитком сітки бібліотек, в цей період спостерігається значний кількісний зріст бібліотечних фондів і

поліпшення якості комплектування. Книжковий фонд бібліотек республіки в 1960 р. складав понад 300 млн. екз. По багатству книжкових запасів, зосереджених в бібліотеках, Україна випередила багато капіталістичних країн.

10. На основі постанов ЦК КПРС в республіці провадиться велика робота по поліпшенню якості комплектування, перевірці бібліотечних фондів, перерозподілу і максимальному використанню книжкових багатств.

11. Велика робота по централізації та планомірній організації бібліотечної сітки була підпорядкована завданням широкого охоплення населення бібліотечним обслуговуванням.

12. Діяльність бібліотек в період завершення побудови соціалізму була спрямована в першу чергу на пропаганду рішень XX, XXI з'їздів, пленумів КПРС та мобілізацію трудящих на виконання народногосподарських планів.

13. На протязі всього розглядуваного періоду робота бібліотек України характеризується неухильним підвищенням її ідейного рівня, удосконаленням форм і методів. Так, наслідуючи і творчо використовуючи почин бібліотекарів Москви і Московської області, бібліотеки республіки організували відкритий доступ. За даними 1960 р. до обслуговування читачів при відкритому доступі до книжкових фондів перейшли 7 тис. бібліотек.

14. Принципово новим є також широкий розвиток самодіяльності трудящих в галузі бібліотечної роботи, збільшення прав громадських організацій в бібліотечному будівництві.

15. Проте, в діяльності бібліотек є ще серйозні недоліки: деякі бібліотеки не подолали відриву агітаційно-пропагандистської роботи від життя, від активної участі в розв'язуванні народногосподарських планів і політичних завдань.

КОЛОМІЙЧЕНКО О. І.,
викладач

ВИДАННЯ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ТВОРІВ ОСНОВОПОЛОЖНИКІВ МАРКСИЗМУ-ЛЕНІНІЗМУ НА УКРАЇНІ В РОКИ СТАНОВЛЕННЯ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ

З перемогою Великої Жовтневої соціалістичної революції і встановленням диктатури пролетаріату створилися умови для видання літературної спадщини основоположників марксизму-

ленінізму. Комуністична партія з ініціативи В. І. Леніна вперше в історії поставила пропаганду марксизму на широку державну основу. Спочатку існування Радянської влади приймаються рішучі заходи щодо цього. Одним із них була націоналізація друкарень, паперових фабрик, складів, магазинів. Уже на третій день революції, 10 листопада 1917 року був прийнятий ленінський декрет «Про пресу» [1], який поклав початок загально-державним заходам по закріпленню завоювань революції в галузі культурного будівництва. Трибунал преси, створений при Революційному трибуналі, вів рішучу боротьбу з буржуазією, що чинила шалений опір всім заходам Радянської влади, направленим на укріплення і розвиток соціалістичної революції. Органами диктатури пролетаріату реквізувалась одна друкарня за другою («Біржеві відомості», друкарня т-ва «Пропер» та інш.).

Організацію видавничої справи гальмували господарча розруха, відсталість паперової і поліграфічної промисловості. Особливі труднощі в цьому переживала Україна, де на протязі 3-х років точилася гостра боротьба за перемогу радянської влади. Уже в цей період Комуністична партія турбується про доведення до широких кіл трудящих ідей марксизму-ленінізму. Для цього використовувалась періодична преса — газети, журнали, листівки. Агітаційно-масова робота, що провадилась партійними організаціями на фронті і в тилу, потребувала великої кількості політичної літератури і в першу чергу творів В. І. Леніна, за допомогою яких вирішувалися завдання завоювання мас, відриву їх від впливу буржуазних партій. На сторінках газет, що виходили на Україні, друкувалися праці В. І. Леніна (промова на III-му Всеросійському з'їзді Рад робітничих і солдатських депутатів, статті «Дивне та потворне», «Привіт угорським робітникам», відповіді американському журналістові). В газетах публікувались також постанови і декрети радянського уряду.

Видавались спеціальні листівки з творами В. І. Леніна з метою широкого розповсюдження їх серед робітників, селян та солдатів. Така форма диктувалась завданнями мобілізації народних мас в умовах воєнного часу. Так, Політуправління Київської воєнної округи випустило листівку «Що говорить Ленін про продподаток», в якій в скороченому вигляді подавалась робота В. І. Леніна «Про продподаток», листівками також були надруковані промова В. І. Леніна на VIII з'їзді партії «Про роботу на селі», лист В. І. Леніна «До робітників і селян України з приводу перемоги над Денікіним», який відіграв величезну роль у справі зміцнення

[1] Див. Декреты Советской власти, ч. I. М., Госполитиздат, 1957, стр. 43.

братерських відносин між українським і російським народами.

В розпал громадянської війни в 1919 році було створено Всеукраїнське видавництво, що стало значною подією в культурному і політичному житті республіки. Вперше в історії почали друкуватися українською мовою твори класиків марксизму. Якщо раніше були лише окремі спроби видавати революційні твори українською мовою (в 1902 р., наприклад, було видано «Маніфест Комуністичної партії»), то з перемогою Радянської влади, Комуністична партія робить все, щоб ознайомити з творами класиків марксизму-ленінізму на рідній мові широкі кола трудящих. Всеукраїнське видавництво, не дивлячись на розруху, бандитизм, гостру паперову кризу, видало до кінця 1920 року 303 назви політичної, художньої, наукової книги [1]. Розпочалось видання творів класиків марксизму-ленінізму українською мовою у вигляді популярної серії, куди входили невеликі за обсягом, найбільш поширені твори К. Маркса, Ф. Енгельса: «Маніфест Комуністичної партії», «Завдання Комуністичного інтернаціоналу» та праця В. І. Леніна «Вибори в установчі збори і завдання пролетаріату».

Комуністична партія особливу увагу приділяла виданню творів вождя і теоретика революції В. І. Леніна, в творах якого відображені корінні питання революційної боротьби та соціалістичного будівництва. Лише в 1918 році було видано 25 назв творів В. І. Леніна російською і українською мовами. Ряд праць видавались по декілька разів. Наприклад, «Доповідь на VIII з'їзді РКП(б)» було видано шість разів, стаття «Відповідь на запитання селян» — 3 рази, доповідь на II Всеросійському з'їзді Рад друкувалась двічі. Великим тиражем вийшов лист В. І. Леніна «До робітників і селян України з приводу перемоги над Денікіним».

Поряд з українськими виданнями, друкувалися масовими тиражами твори російською мовою.

За два роки було випущено всього 42 праці В. І. Леніна.

В 1920 році Всевидав було реорганізовано в Державне видавництво України (ДВУ) в Харкові з філіями в Києві, Одесі та інших містах. Губкоми партії, йдучи назустріч великій потребі в політичній літературі, почали також випускати твори К. Маркса, Ф. Енгельса, В. І. Леніна. Так, відділ пропаганди і агітації Одеського губкому видав роботу К. Маркса «Наймана праця і капітал» [2]. Кам'янець-Поділь-

---

[1] Історія Укр. РСР, т. II, Київ, Вид-во АН УРСР, 1957, стор. 293.

[2] К. Маркс. Наемный труд и капитал. Одесса. Отдел агитации и пропаганды Одесского губернского комитета партии (большевиков) Украины. 1920, 32 стр.

ська партійна організація надрукувала працю В. І. Леніна «Держава і революція»[1] та інш.

Твори класиків марксизму-ленінізму, опубліковані в роки встановлення Радянської влади і громадянської війни на Україні, відіграли величезну роль у вихованні трудящих мас і їх мобілізації на боротьбу за остаточне утвердження Радянської влади і побудову соціалізму.

ТАРАМАНОВ Д. Д.,
ст. викладач

ДО ПИТАННЯ ПРО ТЕОРІЮ БІБЛІОГРАФІЧНОГО РОЗШУКУ

1. Зріст ролі бібліографії як важливого знаряддя пропаганди та комуністичного виховання в період розгорнутого будівництва комунізму. Настійна необхідність дальшого розвитку її теорії на основі теоретичного узагальнення досвіду всіх видів бібліографічної роботи бібліотек та інших закладів, які займаються цією діяльністю, удосконалення форм організації бібліографічної справи в країні, принципів та методів бібліографування творів друку і бібліографічного обслуговування населення.

2. Теорія бібліографії та різні види бібліографічної роботи — дві сторони одного явища, які обумовлюють одне одного, але не є тотожними. Основи науки бібліографії складаються на базі марксистсько-ленінського методу теоретичного узагальнення інформаційної, рекомендаційної, довідкової та інших видів бібліографічної роботи, а також окремих елементів бібліографування творів друку (розшук, добір, розташування, анотування матеріалу в посібниках). Неприпустимість змішування завдань бібліографічних робіт, які виконують допоміжні функції відносно до окремих галузей знань, з наукою бібліографії. Стосовно до останньої необгрунтованість положення — бібліографія — допоміжна або «загально-допоміжна наука». Бібліографічний розшук — неодмінний, обов'язковий елемент всіх видів бібліографічної роботи, а його теорія є складовою частиною науки бібліографії.

---

[1] В. И. Ленин (Н. Ленин). Государство и революция. Каменец-Подольская организация КП(б)У, 1919, 16 стр.

3. Розробка питань теорії та методики бібліографічного розшуку в учбових посібниках та інших джерелах, що узагальнюють досвід бібліографічної діяльності — значне досягнення в цій галузі.

Широка постановка та позитивне рішення ряду питань даної проблеми в книзі П. Н. Беркова «Библиографическая эвристика. (К теории и методике библиографических разысканий») М., 1960). Спірність деяких положень автора: предмет бібліографії як науки, характеристика типів бібліографічних розшуків та класифікація бібліографічних джерел. Найбільш істотним недоліком книги є те, що в ній не розглядається читач та його запити, не використано досвіду довідково-бібліографічної роботи бібліотек та нові посібники, в яких запити читачів і мета їх читання розглядаються як керівний фактор бібліографічного розшуку.

4. Складання бібліографічних джерел — покажчиків літератури, каталогів та картотек, або виконання будь-якої довідки є кінцевою метою бібліографічного розшуку. Одним з важливих вихідних моментів у визначенні кола джерел, що необхідні для виявлення матеріалу, є характер запиту читача. Відмінні риси двох основних типів розшуку — тематичного і фактичного. Досвід довідково-бібліографічної роботи бібліотек в цій галузі. Різновидність тематичних та фактичних розшуків за змістом та цільовим призначенням. Розширення та звуження використовуваного кола джерел в залежності від цільового призначення посібника, картотеки, довідки тощо. Принцип комуністичної партійності і науковості та диференційований підхід до бібліографічного обслуговування читачів.

5. Джерела бібліографічного розшуку, їх основні групи, відмінні риси кожної з них. Особливості різних типів галузевих бібліографій: покажчиків загального характеру, тематичних та персональних. Місце бібліографій другого та третього ступеню в бібліографічних розшуках. Різновидності джерел для виявлення фактичних відомостей. Шляхи використання джерел бібліографічного розшуку та фактори, що їх визначають.

6. Завдання кафедри бібліографії у дальшій розробці теорії та методики бібліографічного розшуку і всебічного висвітлення цих питань в курсах загальної та галузевої бібліографій.

РЯБЧЕНКО М. Д.,
ст. викладач

ІНДИВІДУАЛЬНЕ КЕРІВНИЦТВО ЧИТАННЯМ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. В Програмі Комуністичної партії Радянського Союзу, прийнятій XXII з'їздом КПРС, визначено велику роль радянської художньої літератури в комуністичному вихованні трудящих.

2. Видача художньої літератури у масових бібліотеках складає добру половину всієї книговидачі. Тому серед деякої частини бібліотечних працівників поширена думка, що художня література не потребує планомірної, цілеспрямованої пропаганди, що читанням її керувати не варто. Насправді ж досвід показує, що часто попит читачів має випадковий характер, у читанні художньої літератури проявляється однобокість. Тому індивідуальна робота з читачами є дуже важливою в керівництві читанням художньої літератури.

3. Центральний комітет партії у постанові «Про завдання партійної пропаганди в сучасних умовах» запропонував широко використовувати індивідуальні форми виховної роботи, конкретно і предметно боротись проти пережитків капіталізму в свідомості людей.

4. Обов'язковою умовою правильної організації індивідуального керівництва читанням є вивчення кожного конкретного читача, його постійних і випадкових інтересів, рівня підготовки, начитаності, віку, характеру читання і т. ін. Знайомство з читачем дозволяє передусім правильно визначити зміст індивідуальної роботи та її форму.

5. Основним змістом індивідуального керівництва читанням художньої літератури є широка рекомендація кращих творів радянської, класичної та прогресивної зарубіжної літератури. Найважливіше місце в керівництві читанням займає пропаганда творів класиків марксизму-ленінізму і документів КПРС, присвячених питанням літератури і мистецтва, класичної спадщини революційних демократів, а також критичних праць радянських літературознавців.

6. В практиці індивідуального керівництва читанням знайшли загальне визнання такі форми роботи:

а) рекомендаційна бесіда;
б) план читання;
в) бібліографічна інформація.

Рекомендаційна бесіда — це розповідь про книгу чи автора, яка викликає інтерес читача до рекомендованого твору, бажання прочитати його. Успіх такої бесіди залежить від вибору твору, відповідности його інтересам читача та рівню

підготовки останнього. В такій же мірі успіх бесіди залежить і від якості підготовки бібліотекаря, уміння підійти до читача, використати силу емоціонального впливу художнього твору. Рекомендаційна бесіда готується, як правило, по нових творах, а також по книгах, знання яких є обов'язком для кожної культурної людини, нарешті, по так званим «забутим» книгам. Індивідуальний план читання — перелік книг на спільну тему, або одного автора, рекомендованих конкретному читачеві для читання в плавній послідовності.

Індивідуальні плани читання розділяються на тематичні, персональні та краєзнавчі. Особливістю перших є те, що в них включаються твори різних авторів, але на одну тему. Персональні включають твори одного автора та літературу про нього і його твори. Близьким як до перших, так і до других є краєзнавчі плани читання. Вони можуть бути тематичними («Москва в художній літературі») і персональними («О. М. Горький про Горківську область»).

Індивідуальна бібліографічна інформація — усне або письмове повідомлення читачеві про вихід у світ або надходження в бібліотеку літератури на тему, що цікавить читача. Застосовується така інформація в роботі з найбільш підготовленими читачами, найчастіше спеціалістами в певній галузі знань. Основним змістом індивідуальної бібліографічної інформації є повідомлення про публікації в періодичній пресі нових творів, про перевидання творів, що давно не видавалися і, найчастіше, про літературно-критичні праці та дослідження, опубліковані у виданнях типу «вчених записок», «Трудів» і т. інш.

7. Таким чином, індивідуальна робота з читачами по керівництву читанням художньої літератури має великі можливості для виконання вказівок ЦК КПРС про необхідність активного використання ідейного і емоціонального впливу кращих творів художньої літератури з метою комуністичного виховання трудящих.

МАСЛЕНІКОВА В. Д.,
ст. викладач

РЕКОМЕНДАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНІ ВИДАННЯ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ (1957—1961 рр.)

1. Рекомендаційна бібліографія є одним з найбільш серйозних засобів пропаганди політичних і наукових знань серед читачів.

Комуністична партія надавала великого значення рекомендаційній бібліографії на всіх етапах розвитку радянського суспільства. В постановах ЦК ВКП(б) «Про обслуговування книгою масового читача» (1928 р.), «Про літературну критику і бібліографію» (1940 р.), в Постанові ЦК КПРС «Про стан та засоби покращання бібліотечної справи в країні» (1959 р.) значна увага приділяється рекомендаційній бібліографії. В останній з постанов як один з серйозних недоліків відмічається, що покажчики літератури нерідко відірвані від практичних потреб комуністичного будівництва, не завжди відповідають завданням технічного прогресу, підвищенню ідейно-політичного і науково-технічного рівня трудящих. Вкрай недостатньо видається бібліографічних посібників для різних категорій читачів з конкретних питань науки, техніки, виробництва, майже відсутні посібники на допомогу робітникам різних професій.

2. Рекомендаційна бібліографія на Україні значно активізувалась починаючи з 1951 року. Якщо за 1940-50 роки було створено трохи більше 50 бібліографічних робіт рекомендаційного характеру, то в послідуючі шість років (1951—1956) їх було вже 915.

Рекомендаційну бібліографію на Україні ведуть республіканська бібліотека, бібліотеки Академії наук, універсальні наукові, галузеві, а також обласні масові й дитячі бібліотеки.

3. Розвиток рекомендаційної бібліографії на Україні в останні п'ять років (1957—1961) має певні особливості. Провідне місце серед бібліографічних посібників посідають покажчики технічної літератури, більшість з яких присвячені питанням комплексної механізації, автоматизації виробничих процесів, модернізації устаткування, підвищенню продуктивності праці та інше. Дуже мало видано рекомендаційних матеріалів для робітників масових професій.

Значну кількість рекомендаційних покажчиків складають посібники з суспільно-політичної тематики. Серед них — бібліографічні покажчики, списки літератури, пам'ятки читачеві.

Суттєвим недоліком в роботі бібліотек є відсутність рекомендаційних бібліографій з історії Комуністичної партії України, політекономії, діалектичного та історичного матеріалізму, міжнародного комуністичного руху.

Бібліографію сільськогосподарської літератури представлено пам'ятками і покажчиками з питань економіки сільського господарства, про передовиків сільськогосподарського виробництва — героїв соціалістичної праці та посібниками для окремих професій (буряководів, виноградарів, садівників).

Значне місце в рекомендаційній бібліографії займають посібники з художньої літератури. Переважна кількість їх — персоналії або біобібліографічні довідники типу «Письмен-

ники Дніпропетровщини», «Письменники радянського Закарпаття». Майже зовсім відсутня тематична бібліографія художньої літератури, а також краєзнавча персональна бібліографія.

Пропагандою природничої літератури через бібліографічні посібники займаються головним чином обласні бібліотеки для дітей та юнацтва. Ними створено досить бібліографічних посібників, головним чином пам'яток для школярів («Походження й розвиток життя на землі», «Шляхи до зірок», «Будови Всесвіту», «Чудеса без чудес»).

Відрадним явищем у розвитку української бібліографії в останній час є більш інтенсивна робота бібліотек по створенню бібліографічних робіт краєзнавчого характеру. Деякі бібліотеки (Одеська обласна) систематично працюють над краєзнавчою бібліографією.

4. В рекомендаційно-бібліографічних виданнях бібліотек України останнім часом є певні досягнення. Більш різноманітною стала тематика рекомендаційної бібліографії, вона розробляє актуальні теми сучасності, якість бібліографічних робіт значно підвищилась.

Разом з тим в організації рекомендаційної бібліографії наявні недоліки. Ще не всі бібліотеки планомірно працюють над розробкою і створенням рекомендаційно-бібліографічних посібників. Деякі бібліотеки за останні роки не видали жодного бібліографічного покажчика.

В розробці тематики рекомендаційно-бібліографічних видань є серйозні прогалини; з деяких питань і навіть цілих галузей знань відсутні рекомендаційні покажчики.

Негативним є й те, що видання бібліотек України в галузі рекомендаційної бібліографії майже зовсім не рецензуються, а це приводить до того, що питання методики бібліографування розглядаються й висвітлюються в літературі дуже слабо.

Завдання полягає в тому, щоб домогтись планомірності, цілеспрямованості в рекомендаційній бібліографії, глибше вивчати ефективність і дійовість використання бібліографічних посібників в роботі бібліотек і дальше вдосконалювати методику бібліографічної роботи.

КОТЕНКО Л. І.,
ст. викладач

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РОЗСТАНОВКИ ФОНДІВ У МАСОВИХ БІБЛІОТЕКАХ ПРИ ВІДКРИТОМУ ДОСТУПІ

(До дискусії в журналі «Библиотекарь»)

1. Система розстановки бібліотечного фонду при відкритому доступі — дійовий засіб розкриття його ідейної і наукової цінності з метою керівництва читанням.

2. Основною розстановкою фонду при відкритому доступі є систематично-алфавітна, яка розкриває зміст фонду за галузями знань в певній послідовності, допомагає читачеві орієнтуватися в багатоманітних книжкових фондах.

3. Для практичного застосування систематично-алфавітної розстановки у масових бібліотеках використовуються «Таблицы библиотечной классификации для массовых библиотек» 1960 року видання. Головний недолік цих таблиць — умовність послідовності ділень як основного ряду, так і багатьох дрібніших ділень.

4. Внаслідок такого недоліку таблиць бібліотекарі зазнають труднощів при застосуванні систематично-алфавітної розстановки в умовах відкритого доступу. Питання раціональної організації бібліотечних фондів при відкритому доступі широко обговорюються на сторінках бібліотекознавчої літератури, а система розстановки книг викликала палку дискусію в журналі «Библиотекарь». Початок дискусії поклали статті І. М. Цареградського і І. М. Фруміна.

5. Вірно відзначаючи головний недолік таблиць, І. М. Цареградський і І. М. Фрумін у своїх статтях ставлять питання про малопридатність таблиць для розстановки фонду при відкритому доступі, а П. Горбунов прийшов до висновку, що таблиці взагалі для цього непридатні.

6. Виходячи з положення про малопридатність таблиць для розстановки фонду, І. М. Цареградський та І. М. Фрумін пропонують застосувати в масових бібліотеках тематичну розстановку фонду. І. М. Фрумін вважає доцільним застосувати альтернативну класифікацію літератури (в 2—3 планах), змінити методику класифікації окремих творів основоположників марксизму-ленінізму, біографічної літератури. Для художньої літератури як основну пропонує розстановку за жанрами творів.

І. М. Цареградський вніс пропозицію про територіальне зближення відділів систематичного каталогу з відповідними відділами бібліотечного фонду.

7. Ці пропозиції викликали заперечення багатьох бібліотечних працівників (Н. Забашта, Л. Дрейер, Д. Жак, В. Пет-

ровський, Т. Карпінська) в першу чергу щодо розстановки бібліотечного фонду. Погоджуючись з твердженням про деяку недосконалість таблиць, вони роблять правильний висновок, що дійовим засобом розкриття змісту фонду, його пропаганди може бути тільки систематично-алфавітна розстановка. Справа полягає в умілому застосуванні їх на практиці. Для того, щоб усунути головний недолік таблиць — непослідовність ділень основного ряду, бібліотекарі повинні зближувати споріднені відділи фонду, об'єднуючи в певні комплекси, без істотного порушення внутрішньої структури відділів (комплекс суспільно-політичної літератури — відділи ЗК, 1, 3, 9; комплекс природничих і прикладних наук — відділи 91, 5, 5А, 2, 61, 63, 6, сюди ж приєднується відділ 7А; комплекс літератури і мистецтва — відділи 7, 8, художня література, сюди ж включається і 4 відділ).

Така послідовність розташування відділів фонду в значній мірі усуває головний недолік таблиць.

8. Не погоджуються бібліотечні працівники щодо зміни методики класифікації деяких видів книг, не знайшла підтримки і пропозиція про територіальне наближення відділів систематичного каталогу до фонду.

9. Таким чином з дискусії випливає висновок — в наш час у масових бібліотеках при відкритому доступі повинна застосовуватись як основна систематично-алфавітна розстановка, доповнюючись тематичною для всебічного розкриття фонду, його пропаганди, керівництва читанням.

10. Остаточне, найбільш правильне вирішення питання про систему розстановки фонду при відкритому доступі можливе лише на основі радянської бібліотечної класифікації, що будується у відповідності з марксистсько-ленінською класифікацією наук.

ВОЛКОВА С. І.,
викладач

ПІДГОТОВКА БІБЛІОТЕЧНИХ КАДРІВ В РРФСР ЗА РОКИ ДРУГОЇ П'ЯТИРІЧКИ

1. В роки загального економічного і культурного піднесення, який переживала країна в другій п'ятирічці, відповідальність бібліотекаря, як пропагандиста і агітатора, надзвичайно зросла. В нових умовах коло інтересів читачів значно поширилося, їм потрібна була кваліфікована допо-

мога при виборі не тільки художньої літератури, а й літератури з різних галузей знань.

Різко збільшилось число читачів. Бібліотекарі уже не могли обмежуватись роботою з окремими з них, тепер треба було працювати з масою, що було значно важче.

2. Існуюча до цього підготовка бібліотечних кадрів уже не відповідала новим вимогам. Про це яскраво свідчили дані бібліотечного перепису 1934 р. 54,8% бібліотекарів сільських бібліотек, з поданих відомостей при переписі, мали загальну освіту тільки в обсязі 4 класів середньої школи, 75,5% із них не мали ніякої спеціальної підготовки. Створилась різка диспропорція між потребою в бібліотечних кадрах і можливістю задовольнити цю потребу в короткий строк.

3. Вказівки партії й постанови Радянського уряду визначили основні шляхи розвитку бібліотечної освіти в роки 2-ї п'ятирічки. Особливо велику роль в цьому відіграла постанова ЦВК СРСР від 27/III 1934 р., яка не тільки намітила план підготовки кадрів для масових бібліотек, а й створила необхідні передумови для його реалізації.

4. В результаті виконання прийнятих рішень стала створюватись більш чітка система бібліотечної освіти. Основними ланками цієї системи були: бібліотечні інститути, технікуми, шестимісячні курси, індивідуальне учнівство. Широкого розповсюдження в цей період набуло заочне навчання. Провідне місце в підготовці бібліотечних кадрів належало бібліотечним курсам і технікумам. В 1936 р. із 10192 чоловік, охоплених різними видами спеціального навчання, 6835 чол., майже 67% від загального числа, навчались в бібліотечних технікумах і бібліотечних відділеннях при педтехнікумах.

5. Нарівні із збільшенням загального числа бібліотекарів із спеціальною освітою, значно зросла і якість їх підготовки. Велику роль в цьому відіграли видання перших учбових посібників з бібліотечної справи, проведення ряду нарад директорів і викладачів бібліотечних технікумів, на яких виступала Н. К. Крупська, широке обговорення питань методики викладання спеціальних дисциплін на сторінках журналу «Библиотекарь». Особливу роль в справі укріплення бібліотечних кадрів відіграли кваліфікаційні комісії, які допомагали усуненню випадковості в підборі бібліотечних кадрів.

6. Одночасно із спеціальною підготовкою серйозна увага в цей період приділялась також ідейному вихованню бібліотекарів. Бібліотечним групам краєвих, обласних відділів народної освіти були дані вказівки «добитися стопроцентного охоплення бібліотечних працівників сіткою партосвіти».

7. Н. К. Крупська відіграла виняткову роль в вихованні у бібліотекарів любові до своєї професії та розуміння її

високого призначення. Її численні звертання, листи зберегли свою актуальність до цього часу. В них були чітко сформульовані найважливіші вимоги до бібліотечного працівника, як «відповідального учасника соціалістичного будівництва».

8. Виховання поваги до бібліотекаря і його праці було одним з найактуальніших завдань цього періоду. Стали відомими імена багатьох бібліотекарів-передовиків. Їм присвячували статті в спеціальній пресі, про них говорили по радіо, їх вшановували на нарадах бібліотекарів. Наркомосом РРФСР була організована нарада старих виробничників-бібліотекарів, які пропрацювали в бібліотеках понад 10 років. Нарада сприяла посиленню уваги громадськості до бібліотечної справи.

9. Поряд з великими успіхами, в бібліотечній освіті були ще й істотні недоліки: недосконалість учбових планів і програм, обмежена кількість і невисокий рівень учбових посібників, недостатня оперативність місцевих організацій у виконанні вказівок Наркомосу, які стосувалися підготовки бібліотечних кадрів і т. інш.

10. Потреба в кваліфікованих бібліотечних кадрах безперервно зростала. Якщо на протязі 1933—1936 рр. в бібліотечних ВУЗах, технікумах і на курсах навчалось 21000 чол., то на протязі третьої п'ятирічки для масових бібліотек мережі Наркомосу необхідно було підготувати 54700 чол., з них 51600 для бібліотек, які тільки відкривались.

Це завдання необхідно було розв'язати уже в третій п'ятирічці.

КАВЕРНА В. Л.,
викладач

З ІСТОРІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ВИДАНЬ ДРУКУ НА УКРАЇНІ (1917—1941 рр.)

1. Соціалістична революція поставила на службу трудящим масам не лише засоби виробництва і матеріальні блага, але і всі духовні багатства суспільства. В ході соціалістичного будівництва трудящі України в дружній сім'ї народів Радянського Союзу, виконуючи заповіти великого Леніна про необхідність «... сприяти усуненню всіх перешкод до вільного розвитку української мови і культури»[1], перетворили Україну в республіку передової науки і культури.

[1] В. І. Ленін. Твори, т. 30, стор. 141.

2. Важливим показником рівня культурного життя українського народу є небувале в його історії зростання друкованої продукції. Збільшення друкованої продукції, постійно зростаючі потреби трудящих на літературу викликали необхідність в бібліографічній інформації, базою якої є державна реєстрація нових видань друку.

3. Комуністична партія і радянський уряд на всіх етапах соціалістичного будівництва визначають роль, завдання і зміст бібліографічної роботи. Державний характер бібліографічної реєстрації забезпечує плановість і повноту її. Об'єктом реєстрації служить установлений радянським законодавством безплатний обов'язковий примірник видань друку. Система радянської бібліографічної реєстрації відбиває особливості багатонаціональної держави. Поруч з Всесоюзною книжковою палатою республіканські палати здійснюють реєстрацію літератури, виданої на їх території.

4. Початок державної бібліографічної реєстрації на Україні відноситься до часів іноземної воєнної інтервенції і громадянської війни. В 1919 році за рішенням Народного комісаріату освіти в Києві була організована Головна книжкова палата. У важких умовах громадянської війни Палата не розгорнула роботи, припинивши своє існування.

5. 30 червня 1920 року В. І. Ленін підписав декрет Ради Народних комісарів РРФСР «Про передачу бібліографічної справи в РРФСР Державному видавництву». В цій постанові було визначено державне значення і завдання бібліографії; постанова лягла в основу всієї наступної організації державної бібліографічної реєстрації в країні. На підставі ленінського декрету уряд України в листопаді 1920 року організував у Харкові Центральний бібліографічний відділ (ЦБВ) при Всеукраїнському державному видавництві (ВДВ). Згідно з положенням, ЦБВ мав широкі права по впорядкуванню справи реєстрації друкованих видань у республіці.

6. В період нової економічної політики розвиток науки і культури, посилення видавничої діяльності викликали необхідність покращення бібліографічної справи. 27 червня 1922 року Рада Народних Комісарів УРСР прийняла постанову «Про організацію Української книжкової палати і про забезпечення головних книгосховищ усіма виданнями республіки» [1]. В дальнішому уряд республіки вжив ряд заходів по упорядкуванню й доставці обов'язкових примірників, статистики літератури, виданню періодичного органу поточної бібліографічної реєстрації нових видань та ін. Завдяки цим заходам Книжкова палата України одержала можливість

[1] «Вісті ВУЦВК», 1922, 26 липня.

повніше збирати і вести облік друкованої продукції республіки. Великим досягненням Палати в 1924—1928 рр. було налагодження систематичного і своєчасного видання «Літопису українського друку».

7. В період індустріалізації країни і колективізації сільського господарства Комуністична партія Радянського Союзу і Радянський уряд з усією гостротою поставили питання про підвищення культурного рівня трудящих. В цей час стан видавничої справи і бібліографія ще не відповідали потребам країни. ЦК ВКП(б) своєю постановою від 15 серпня 1931 року «Про видавничу роботу» поставив ряд завдань по збільшенню друкованих видань та покращенню їх якості, а також по виробленню системи бібліографування, яка б забезпечила авторитетне і своєчасне ознайомлення широких кіл читачів з поточною літературою. Наркомос УРСР 25 серпня 1931 року затвердив новий статут Книжкової палати республіки, значно збільшив коло її завдань. Так, крім поточного збору, обліку і реєстрації літератури, передбачався збір і реєстрація видань українською мовою і перекладів з української мови, які видавалися за межами республіки, а також реферування і рецензування української літератури, вивчення і узагальнення видавничої діяльності, читацького запиту на книгу та ін.

8. Складність і різноманітність завдань виявилися непосильними для Книжкової палати, оскільки Наркомос УРСР не створив необхідних умов для їх виконання. Це відбилось, насамперед, на бібліографічній реєстрації видань друку. В 1929 році «Літопис українського друку» з повного щотижневого перетворився в довідкове квартальне видання, а в період 1931—1934 років зовсім не видавався.

9. Новий етап в розвитку бібліографічної реєстрації на Україні пов'язаний з прийняттям в 1934 році ЦВК СРСР постанови «Про бібліотечну справу в Союзі РСР». В цьому ж році уряд України прийняв аналогічне рішення «Про роботу масових бібліотек». В листопаді 1935 року була створена Всесоюзна Книжкова палата. Одним із її завдань було загальне керівництво роботою Книжкових палат союзних республік Внаслідок вжитих заходів діяльність Книжкової палати УРСР значно пожвавилась. На відміну від попередніх років реєстрація літератури стала провадитись не в єдиному бібліографічному органі, а в цілій їх системі. Починаючи з 1935 року, щомісячно видається «Літопис друку УРСР. Книги», в наступні роки—і ряд інших видань: «Літопис друку УРСР. Журнальні статті», «Літопис друку УРСР. Газетні статті», «Літопис друку УРСР. Рецензії», «Літопис друку УРСР. Твори образотворчого мистецтва».

10. В 1940 році ЦК ВКП(б) прийняв постанову «Про літературну критику та бібліографію». Цей документ послужив базою для перебудови і дальшого розвитку бібліографічної роботи в країні. Відзначаючи наявні досягнення і недоліки радянської бібліографії, ЦК вказав на необхідність централізувати всю державну реєстраційно-облікову бібліографію у Всесоюзній книжковій палаті. ЦК зобов'язав її створити зведений каталог радянських видань друку. Книжкова палата України включилась в роботу по створенню зведеної бібліографії української літератури.

11. Розвиток державної бібліографічної реєстрації видань друку України позитивно вплинув на розвиток її в інших республіках. Книжкова палата України неодноразово була ініціатором різноманітних починань і вносила цінні пропозиції в питання організації бібліографічної справи в інших республіках.

12. Підсумком розвитку бібліографічної реєстрації видань друку на Україні в довоєнні часи було створення стрункої системи бібліографічних органів, які стали початком різнобічного і досить повного обліку всіх типів видань друку, а також проведення великої роботи по підготовці зведеною бібліографії українських книг та інших видань.

КОМІСАРЕНКО Т. П.,
ст. викладач

ІЗ ДОСВІДУ БІБЛІОТЕЧНОГО ОБСЛУЖУВАННЯ РОБІТНИКІВ У ХАРКІВСЬКИХ ПРИМІСЬКИХ ПОЇЗДАХ

1. Постанова ЦК КПРС «Про стан і заходи покращення бібліотечної справи в країні» (1959 рік) поставила перед бібліотеками завдання в найближчі 2—3 роки вирішити питання про забезпечення кожного населеного пункту, кожної сім'ї книгою. З цією метою Постанова зобов'язала широко залучити громадськість до пропаганди книги серед населення, створити при бібліотеках бібліотечні Ради та актив читачів.

2. В роботі профспілкових бібліотек міста Харкова діяльну участь беруть читачі-активісти. Вони допомагають бібліотекам в залученні читачів та обслуговуванні їх книгами, в організації масових мероприємств по пропаганді книги, працюючи книгоношами та пересувниками в цехах, гуртожитках і житлових будинках.

3. Значна частина робітників підприємств м. Харкова щодня до і після закінчення роботи проводять по 4 і більше годин в робітничих поїздах. Життя настійно вимагало організувати бібліотечне обслуговування цих робітників безпосередньо в вагонах робітничих поїздів. Ініціатором такого благородного почину виступили активісти бібліотеки завкому Харківського тракторного заводу імені Орджонікідзе на чолі з заступником голови бібліотечної Ради Куденко Тетяною Дмитрівною (завідуюча дитячими яслами № 70). З серпня місяця 1960 року вони працюють книгоношами в вагонах робітничих поїздів на ділянці — станція Харків-Балашівка — станція Чугуїв.

Цінну ініціативу бібліотеки завкому ХТЗ було схвалено Харківським міським та Орджонікідзевським районним Комітетами партії, обласною Радою професійних спілок та міським комітетом комсомолу. В своїх рішеннях вони зобов'язали досвід бібліотеки завкому ХТЗ розповсюдити серед інших профспілкових бібліотек.

В 1961 році в роботу по обслуговуванню робітників у приміських поїздах включились бібліотеки Палацу культури «Металіст» заводу транспортного машинобудування імені Малишева, Палацу культури залізничників, клубу заводу «Серп і молот» та інші.

4. Книгоноші в загонах обслуговують робітників свіжими газетами, журналами, книгами, проводять голосні читки статей, видають книги окремим робітникам додому.

Робота серед поїзників вимагає від книгонош повсякденної підготовки. Вони повинні бути в курсі всіх подій в країні та за кордоном, уміти відповісти на численні питання робітників з різних галузей знань. Тому для книгонош в бібліотеках систематично проводяться семінари.

В культурно-масовій роботі в поїздах беруть участь також лектори і пропагандисти, медичні працівники та вчителі, учасники колективів художньої самодіяльності, письменники.

5. Серед книгонош десятки робітників, які обслуговують своїх товаришів, а також сусідів з тих населених пунктів, де вони живуть, книгами, журналами та газетами в вагонах до і після роботи.

6. З великим піднесенням працювали книгоноші в поїздах під час роботи XXII з'їзду КПРС.

В кожному вагоні жваво проходили бесіди, читки та обговорення доповідей тов. Хрущова М. С., Програми і Уставу Комуністичної партії Радянського Союзу, виступів окремих делегатів.

Натхнені історичними рішеннями XXII з'їзду КПРС, книгоноші ще з більшим ентузіазмом ведуть пропаганду великої програми побудови комунізму в нашій країні.

СКРИПНИК Т. О.,
ст. викладач

ПОЧАТОК КНИГОВИДАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО ВИДАВНИЦТВА УКРАЇНИ

1. На Україні, як і в Російській Федерації, вже в роки іноземної інтервенції і громадянської війни була організована сітка нових радянських видавництв, в першу чергу газетних, які створювались при місцевих комітетах партії та при виконавчих комітетах.

2. Друкована продукція нових партійних і радянських видавництв виконувала виключно важливі функції пропагандиста, агітатора і організатора трудящих мас.

3. 10 січня 1919 року декретом Тимчасового Робітничо-Селянського уряду України створюється Укрцентраг — Українське Центральне Агентство,—завданням якого було розповсюдження творів друку на території Радянської України, охопленої полум'ям громадянської війни.

4. В травні 1919 року Всеукраїнським Центральним Виконавчим Комітетом було затверджено декрет «Про об'єднання всіх окремих радянських видавництв у Всеукраїнське видавництво» — Всевидав, який і зосередив у своїх руках справу видання і розповсюдження творів друку.

5. Основу друкованої продукції Всевидаву складали агітаційно-політичні брошури, листівки, прокламації, лозунги, плакати і т. інш.

В 1920 році Всевидав видрукував 3.728.525 примірників брошур, 1.738.500 примірників листівок, 372.000 примірників плакатів.

Але Всевидав в цей час займався переважно розповсюдженням друкованої продукції — своєї і інших видавництв,— яку він розподіляв безплатно через губернські і повітові видавничі відділи та міські і волосні агентства серед населення України.

Тяжкі умови воєнного часу не давали можливості в більш широких масштабах розгорнути видавничу діяльність, хоч країна в той час переживала справжній книжковий голод.

В наступному 1921 році Всевидав, в зв'язку з переходом до нової економічної політики, було переведено на госпрозрахунок і самоокупність. В травні цього року Всевидав передається у відання Наркомосу. Змінюється не тільки його організаційна структура, але в значній мірі і виробничий профіль. Держвидав поступово перетворюється в центр видавничої діяльності Республіки. Це було юридично закріплено в середині 1922 року, коли ВУЦВК затвердив «Положення про Державне видавництво УРСР».

З цього часу ДВУ зосереджує в своїх руках керівництво і координацію всієї видавничої справи України.

7. При підготовці своїх власних видань ДВУ головну увагу приділяло створенню і виданню українською мовою книг і брошур економічної і політичної тематики, зокрема творів Маркса, Енгельса, Леніна та книжок, що популяризували вчення марксизму-ленінізму.

З 1923 року за рішенням Наркомосу ДВУ користувалось монопольним правом на випуск учбової літератури. Видавництво було зобов'язане забезпечувати підручниками всю мережу шкіл Соцвиху, лікнепу і т. ін.

Державне видавництво України багато уваги приділяло підготовці і виданню творів української класичної літератури, перекладів російських і зарубіжних класиків, творів сучасних українських і російських письменників.

Провадилась також велика робота по підготовці наукової, науково-популярної, в тому числі атеїстичної, літератури.

8. Державне виданництво України в перші роки своєї діяльності згуртувало кадри редакторів, перекладачів, видавничих працівників.

9. Поступово ДВУ зміцнюється організаційно, розширює свою поліграфічну базу, стабілізує тематику своїх видавничих планів, організує на нових соціалістичних засадах книжкову торгівлю і займає за обсягом видавничої діяльності друге місце після Держвидаву РРФСР.

10. Видавнича діяльність Державного видавництва України в цілому була значним вкладом в справу здійснення культурної революції на Україні.

КОРНЕЙЧИК І. І.,
кандидат педагогічних наук

УКРАЇНСЬКИЙ КНИГОЗНАВЕЦЬ, БІБЛІОГРАФ ТА БІБЛІОТЕКОЗНАВЕЦЬ проф. С. І. МАСЛОВ (1880—1957)

1. В січні 1962 р. минає 5 років з дня смерті видатного радянського вченого, члена-кореспондента Академії наук УРСР, проф. Сергія Івановича Маслова. С. І. Маслов був відомим філологом, фахівцем в галузі історії давньої російської та української літератур. Не менш значною була його діяльність як книгознавця, бібліографа та бібліотекознавця.

2. Питаннями книгознавства та бібліографії Маслов заці-

кавився ще в студентські роки під впливом професорів В. М. Перетца і С. Т. Голубєва.

3. В дореволюційний час він підготував важливі праці з бібліографії рукописів київських бібліотек («Описание рукописей Исторического Общества Нестора-летописца», «Обзор рукописей Библиотеки имп. Университета св. Владимира»), декілька статей з історії книги і книгодрукування на Україні, а також грунтовне дослідження про бібліотеку Стефана Яворського.

4. Розквіт книгознавчої, бібліографічної та бібліотекознавчої діяльності Маслова відноситься до радянського часу і зв'язаний з його багаторічною роботою в Українському науковому інституті книгознавства і в Відділі стародруків Всенародної бібліотеки України (тепер Державної публічної бібліотеки Академії наук УРСР).

5. Маслов був найвизначнішим знавцем українських стародруків XVI—XVIII вв. Найбагатші спостереження вченого над друкованою продукцією старовинних друкарень знайшли відображення в його «Етюдах з історії стародруків» (1925—1929).

6. Багато уваги приділяв Маслов вивченню історії книгодрукування на Україні («Друкарство на Україні в XVI—XVIII ст.» 1924; «Початковий період в історії українського книгодрукування (1574—1800 рр.)», 1949 та ін.).

7. Маслов першим з українських книгознавців перейшов від спостережень над окремими виданнями старого часу до узагальнення накопичених знань, першим дав цілісне уявлення про українські стародруки. Це було зроблено в його праці «Українська друкована книга XVI—XVIII вв.» (1925).

8. Маслов був добре обізнаний навіть з сугубо спеціальними галузями книгознавства (наприклад філігранографія).

9. Чимала книгознавча практика дозволила Маслову зробити низку цінних вказівок з питань бібліографії та бібліотекознавства:

а) Вперше в методиці бібліографії Маслов висловився за притягнення при описі стародруків різних примірників одного й того ж видання («Из наблюдений над старопечатными церковнославянскими изданиями», 1924).

б) Маслову належать цікаві зауваження відносно складання і організації українського бібліографічного репертуару XVI—XVIII вв. Багато положень розробленої ним в зв'язку з цим інструкції для опису видань до цього часу не застаріли. Їх втілення ми знаходимо в кращих сучасних працях з бібліографії стародруків. Вдалим було його вирішення питання про зміст поняття «український бібліографічний репертуар».

в) В повній відповідності до своєї книгознавчої практики Маслов глибоко цікавився історією слов'яно-російської бібліографії («З історії бібліографії стародруків в половині XIX ст.», 1929).

г) Новим словом в радянській бібліотекознавчій літературі були міркування Маслова про необхідність обліку своєрідних особливостей стародруків, які трапляються в різних примірниках одного й того ж видання, при комплектуванні основних фондів стародруків великих бібліотек. («Визначення дублетів в ділянці стародруків», 1936).

10. Маслов залишив після себе дослідження, які характеризуються старанністю оброблення, тонким аналізом, глибокою ерудицією і точністю викладу.

11. З ненадрукованих праць Маслова найбільш цікаве його велике дослідження про київського бібліотекаря П. П. Должикова та його бібліотеку «Аптека для души».

12. Маслов був великим книголюбом. Ще в гімназичні роки він почав збирати книги для особистої бібліотеки, яка потім виросла в одне з найбільших приватних книжкових зібрань (більше 10,5 тисяч книг). Основну і найбільш цінну частину бібліотеки Маслова складають книги з філології (особливо з історії давньої російської та української літератур), книгознавства, бібліографії та деяких суміжних дисциплін (палеографія).

МАЗУРЕНКО Г. В.,
кандидат педагогічних наук

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ УМОВ ВПЛИВУ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА ФОРМУВАННЯ ЮНОГО ЧИТАЧА

1. В Програмі КПРС відзначено, що однією з важливих умов побудови комунізму є комуністичне виховання трудящих, формування нової людини.

Програма КПРС відмічає також велике значення радянської літератури, яка є засобом «ідейного збагачення і морального виховання» і розвиває «в радянській людині якості будівника нового світу».

2. В психологічних дослідженнях вже були розкриті деякі особливості впливу художніх творів на моральні і естетичні якості читача та на поширення його кругозору. Але умови,

які сприяють впливу художньої літератури на юного читача, з'ясовані ще недостатньо, зокрема ще мало вивчені психологічні особливості самої читацької діяльності.

3. Завдання нашого дослідження полягало в психологічному аналізі умов, за яких художній твір впливає на формування читача — учня середнього шкільного віку.

З цією метою способом бесід, спостережень, аналізу читацьких щоденників і відзивів на книги вивчались особливості читацької діяльності підлітків.

4. Дані дослідження показали, що вплив художньої літератури на юного читача залежить від змісту, напрямку і характеру його читацької діяльності, а саме: від мотивів читання, мети, яку ставить перед собою читач, та від засобів, якими ця мета досягається.

5. Завдання бібліотечного працівника полягає у вивченні рівня розвитку вказаних компонентів діяльності читача для того, щоб:

а) формувати відповідну спрямованість читача (потреби, інтереси, переконання);

б) допомогти читачу поставити перед собою конкретну мету читання певного твору;

в) сформувати в читача потрібні засоби досягнення мети.

6. Отже формування в юного читача активної, свідомої, належно мотивованої читацької діяльності (відповідно до його індивідуальних і вікових можливостей) є конче потрібним для здійснення виховного впливу художньої літератури.

ЄГОРОВ М. С.,
ст. викладач

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ ШКОЛЯРІВ В ГАЛУЗІ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

В Програмі КПРС відзначено, що перехід до комунізму передбачає виховання і підготовку комуністично свідомих і високоосвічених людей, здатних як до фізичної, так і до розумової праці.

В Програмі КПРС також звертається увага і на те, що середня освіта повинна забезпечувати грунтовне знання основ наук, засвоєння принципів комуністичного світогляду, трудову і політехнічну підготовку відповідно до зростаючого рівня розвитку науки й техніки.

В здійсненні цих важливих завдань зростає потреба ще ширшого залучення школярів до систематичної і поглибленої роботи над пізнавальною літературою.

Значення пізнавальної літератури не вичерпується лише розвитком пізнавальних можливостей особистості. Пізнавальна література у великій мірі здійснює і виховне завдання. Вона формує науковий світогляд школяра-читача, розвиває в нього соціалістичний патріотизм.

2. Завдання доповіді — показати специфіку використання окремих типів пізнавальної літератури в учбовій та практичній діяльності учнів-читачів. Роботі передували спостереження, бесіди, вивчення наслідків як учбової, так і читацької діяльності.

3. Робота школярів-читачів над пізнавальною літературою, з метою використання її для поглиблення знань, має свої особливості, які виявляються по-різному в залежності від специфіки використовуваної літератури. Так, наприклад, розуміння технічного тексту може бути забезпечене лише при умові наявності уміння читати креслення, графіки, цифровий матеріал.

4. Практична діяльність школяра не зможе досягти бажаних наслідків без органічного поєднання цієї діяльності з вдумливою роботою над пізнавальною літературою. Так, наприклад, конструювання моделі нової конструкції літака неможливе без попереднього ознайомлення із спеціальною літературою.

5. Зв'язок знань учнів-читачів з їх практичною діяльністю залежить також і від того, як буде організована робота учнів над пізнавальною літературою.

6. Одержані наслідки дослідження дають можливість більш ефективно використовувати пізнавальну літературу для виховання інтересів в учнів-читачів до навчальних предметів.

БОРИСОВА Є. М.,
ст. викладач

РІДНА ПРИРОДА В ТВОРЧОСТІ О. В. ДОНЧЕНКА

1. У вихованні любові до Батьківщини, почуттів радянського патріотизму та гуманізму значну роль відіграє прищеплення любові до природи рідного краю. Твори О. В. Донченка мають незаперечну цінність у цьому відношенні.

2. Любов до рідної природи закладалася в свідомості

письменника ще за часів дитинства і юнацтва, які пройшли в славетних красою місцевостях Полтавщини (Сорочинці, Велика Багачка, Остапівка, Лубни та інші). В прищепленні цієї любові та спостережливості велику роль відіграв батько письменника В. Я. Донченко — **сільський** учитель, садовод-ентузіаст.

3. Широке відображення природи України має місце вже у ранніх віршах О. В. Донченка (поезії збірок «Червона писанка» — 1926 р. та «Околиці» — 1928). Надмірна романтизація та певна архаїзація пейзажу поряд з штучною вишуканістю образотворчих засобів були наслідком неподоланих літературних впливів. Ці ж самі вади притаманні і змалюванню природи у ранній прозі письменника («Сурми», «Дим над Яругами» та інші повісті).

4. В наступних творах поширюється і збагачується уявлення письменника про природу Батьківщини. Значну роль відіграло дворазове перебування його в Казахстані, а також на березі Каспія і на півдні України. Реалістичність, яскравість пейзажу характеризують твори 30-х років. В них змальовано нові індустріальні пейзажі як наслідок перетворюючої діяльності людини (повість «Зоряна фортеця» (1932), роман «Море відступає» (1934), повісті для дітей: «Аул Іргіз», «Серце беркута» та ін.).

5. В період творчої дозрілості, коли О. В. Донченко посів значне місце в українській літературі для дітей, пейзаж стає одним з основних художніх засобів письменника. Важливою рисою позитивних героїв його творів (як дітей, так і дорослих) є любов до природи. Донченко змальовує її велику роль у формуванні особистості, розвиненні почуттів підростаючої людини (Лукія — з одноіменної повісті, Яринка Кужіль у «Повісті про новий дім», Василько в «Заповітному слові», Матвійко в «Подорожі до млина», Юрко Васюта і особливо Улянка Голуб в «Лісничисі»).

6. В змалюванні пейзажів у творах О. В. Донченка повною мірою розкривається багатство і своєрідність його художніх засобів (мова, порівняння, використання фольклорних образів для типізації явищ природи з конкретним і докладним описом її реальних прикмет). Пейзажі дають малому читачеві майже енциклопедичні відомості про життя природи Батьківщини. В цьому плані твори Донченка мають багато спільного з кращими зразками популяризації явищ природи в російській радянській дитячій літературі («Лісова газета» В. Біанкі, оповідання М. Пришвіна).

Змалювання пейзажу в творах для дітей дошкільного віку відзначається особливою приступністю мови, конкретністю малюнку, динамічністю.

7. В творах О. В. Донченка післявоєнного часу — найбільш дозрілій частині його художнього доробку, рідна природа часто стає самостійною темою, основною в ряді кращих його творів (повісті для дітей: «Лісничиха», «Заповітне слово», оповідання для дорослих «Сад», «Жолуді» та інші). Письменник розкриває в них картини творчої праці людини, яка перетворює природу рідного краю. Задум останнього твору цієї тематики — повісті про залісення рухомих пісків (дюн) на території Полтавщини, залишився нездійсненим.

ВЕЛІГОДСЬКА С. О.,
ст. викладач

ІЗ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ КІНЦЯ XIX — ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ. ЖУРНАЛ «ДЗВІНОК».

1. Історія дитячої журналістики — це історія боротьби за політичне та естетичне виховання дітей.

2. За виховання у певному ідеологічному спрямуванні підростаючого покоління, за вплив на нього в кінці XIX — на початку XX століть йшла особливо жорстока боротьба. Прогресивна дитяча преса відіграла велику роль у розвитку дитячої літератури цього періоду.

3. Дитяча преса, як і взагалі література для дітей, була в центрі уваги видатних українських письменників. Питання виховання та читання дітей посідали значне місце у діяльності М. Вовчок, П. Мирного, І. Франка, Л. Українки, М. Коцюбинського та інших.

Надихаючим прикладом для них були ідеї і діяльність Чернишевського і Добролюбова, великого Шевченка, творчість видатних письменників-реалістів та розвиток ідей марксизму в Росії. Прогресивні українські письменники власною творчістю прокладали шляхи для високохудожньої та ідейної дитячої книги. Велику роль у цій справі відігравала і їх критична та редакційно-видавнича діяльність.

4. Серед нечисленних і недовговічних дитячих журналів, які виходили у цей період переважно в Галичині, найбільшим об'єднуючим центром для письменників, що творили для дітей, став журнал «Дзвінок» (1890—1914 рр.).

5. Незважаючи на те, що в керівництві журналу переважали діячі буржуазно-націоналістичного спрямування, прогресивні українські письменники М. Коцюбинський, М. Ста-

рицький та інші, особливо ж І. Франко і Л. Українка, докладали зусиль до перетворення його в передовий журнал на засадах революційно-демократичної ідейності.

6. Завдяки діяльності передових письменників журнал набув великої популярності серед читачів не тільки Галичини, а і Східної України, відігравши значну роль у розвиткові дитячої літератури.

ОСТРОВСЬКА В. М.,
ст. викладач

Л. УКРАЇНКА ПРО ДИТЯЧУ ЛІТЕРАТУРУ І ДИТЯЧЕ ЧИТАННЯ

1. Формування поглядів Л. Українки на виховання підростаючого покоління, роль і значення дитячої літератури та організацію дитячого читання проходило під впливом ідей російських і українських революційних демократів та марксизму-ленінізму.

2. У своїх поетичних і драматичних творах, публіцистиці та листуванні Л. Українка приділяє велику увагу художньому слову як зброї в боротьбі трудящих і одному з могутніх засобів виховання молодої людини, турбується про створення літератури для народного і дитячого читання.

3. Читання Л. Українка вважає необхідним чинником самоосвіти. Ще змолоду поетеса організовувала в с. Колодяжному читання художньої літератури селянам, підтримувала зв'язки з представниками демократичної інтелігенції (напр. з А. Макаровою, вчителькою з Гадяча), подаючи поради щодо добору книжок тощо.

4. Велика українська поетеса у доборі книжок для читання не дає переваги лише художнім творам. Вона водночас турбується про переклади і створення оригінальної суспільної, атеїстичної і популярно-наукової літератури. Особливу увагу Л. Українка приділяє літературі з історії «своїй і чужій», заходиться сама до створення таких книжок (підручник із історії Сходу, «Про Хмельниччину»). В той же час поетеса піклується про написання повісті на теми сучасності. Л. Українка організовує навколо себе молодь для перекладання на українську мову творів класичної російської і західно-європейської літератури для народного і дитячого читання.

5. Засуджуючи політику «охорони» народного читання, що провадилась самодержавством через Міністерство народ-

ної освіти, Л. Українка пропагує у доборі книжок користування з покажчиків. Поетеса сама складає списки і каталог художньої літератури, водночас велику надію покладає на критику, яка, вважає вона, «більш потрібна для читаючих людей, ніж для самих писателів».

6. Л. Українка гостро критикує сучасну систему освіти дітей. В нарисі «Школа» поетеса малює тяжкі умови роботи вчителів на Волині, викриває політику заборони корисних книжок для читання дітей.

7. Турбуючись про поліпшення дитячої літератури, Л. Українка з великою радістю приймає пропозицію взятись за редагування українських творів для дітей у журналі «Дзвінок».

8. Погляди і настанови Л. Українки щодо добору книжок для народного читання і для читання дітей, її діяльність по пропагуванню класичної, художньої, суспільної, атеїстичної, популярно-наукової літератури мали велике значення для розвитку дожовтневої української дитячої літератури. Ці настанови і традиції знайшли свій дальший розвиток у радянській дитячій літературі, її теорії, критиці та бібліографії.

АФАНАСЬЄВ В. В.,
ст. викладач

ПОЛІТИКО-ОСВІТНЯ РОБОТА ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ НА УКРАЇНІ В РОКИ ВОЄННОЇ ІНОЗЕМНОЇ ІНТЕРВЕНЦІЇ І ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ

1. В роки іноземної інтервенції та громадянської війни Червона Армія розгорнула не тільки переможну боротьбу з ворогами радянської влади, але й проводила велику політико-освітню роботу.

2. Вже на початку громадянської війни на Україні червоноармійські загони, очолювані більшовиками, проводили велику пропагандисько-агітаційну роботу по роз'ясненню трудящим суті поточних політичних подій і мобілізації їх на розгром націоналістичних запроданців та іноземних загарбників.

З особливою силою розгортається політико-освітня робота Червоної Армії на Україні після III з'їзду КП(б)У, VIII з'їзду РКП(б) та створення воєнно-економічного союзу Радянських республік. У виконанні рішення VIII з'їзду РКП(б) по воєнному будівництву першорядна увага партії була звернена на укріплення політичної та загально-освіт-

ньої роботи в Армії. З цією метою було створено чітку систему політорганів Червоної Армії.

3. Керівництво всіма питаннями політико-освітньої і культурно-масової роботи було покладено на Політичне Управління Реввійськради Республіки (ПУР). В складі ПУРу було організовано культосвітній відділ. За короткий час в Червоній Армії створюється широка мережа політико-освітніх закладів. Особлива увага була звернена на розвиток клубів та бібліотек. Їх робота була спрямована на політичне виховання бійців і командирів, зміцнення військової дисципліни, піднесення боєздатності частин і з'єднань армії.

4. Серед різноманітної політико-освітньої роботи Армії першорядне значення посідали питання ліквідації неписьменності. Червона Армія виступила ініціатором в цій важливій державній справі. Ліквідація неписьменності була взята під неослабний контроль політорганів армії. Мільйони бійців за роки громадянської війни повністю ліквідували свою неписьменність, а багато з них одержали освіту в обсязі початкової школи. Добре було поставлено цю роботу серед військових частин, що дислокувались на Україні. В армійські школи ліквідації неписьменності були залучені широкі кола української інтелігенції, особливо вчителів. Видавалась спеціальна учбова література українською мовою, провадилась методична робота.

5. Для політичного і художнього виховання бійців і командирів широко використовувалось мистецтво. З цією метою створювались спеціальні червоноармійські театри, кіностудії, організовувались різноманітні мистецькі гуртки і школи, де бійці навчались живопису, театральній справі, вивчали поетику тощо.

6. Політпрацівники, поряд з політико-освітньою роботою в частинах і з'єднаннях армії, подавали велику допомогу в організації культурно-освітньої роботи серед населення.

VIII з'їзд РКП(б) зобов'язав Політичне управління Республіки займатися всіма питаннями політичної роботи серед населення, особливо на селі, і відповідати за її стан нарівні з державними і партійними органами. Виконуючи цю постанову, політвідділи створювали для населення культурно-освітні заклади, проводили різноманітні політико-освітні заходи. З ініціативи армії були створені нові типи політико-освітніх закладів та винайдені нові форми і методи їх роботи, які знайшли широке розповсюдження і з успіхом використовуються політико-освітніми працівниками і сьогодні.

7. В лавах армії в роки громадянської війни виросли і сформувалися не тільки видатні воєначальники, а й сотні тисяч висококваліфікованих політичних і культурно-освітніх

працівників, які в умовах мирного життя розгорнули велику самовіддану роботу по мобілізації трудящих на побудову комунізму в нашій країні.

ПІНАЛОВ С. А.,
ст. викладач

АНТИРЕЛІГІЙНА РОБОТА МОСКОВСЬКОГО КОМСОМОЛУ В КІНЦІ ВІДБУДОВНОГО ПЕРІОДУ (1923—1925 рр.)

1. Боротьба за визволення широких мас трудящих від релігійних вірувань в період, коли партія приступила до будівництва нової пролетарської держави, була вкрай необхідна. Грандіозні завдання соціалістичного будівництва в місті і на селі не могли успішно вирощуватися людьми з свідомістю, отруєною релігійними забобонами. Організуючи антирелігійну роботу серед трудящих, партія неодноразово вказувала на необхідність проводити її на науковій основі, уникаючи всякої образи почуттів віруючих, бо це призводить лише до закріплення релігійних вірувань.

2. В політико-освітній діяльності комсомолу велике місце займала антирелігійна робота, що була одною з важливих ділянок боротьби за комуністично виховані кадри кваліфікованих молодих робітників і селян. Але в проведенні антирелігійної пропаганди комсомол стикався з цілим рядом труднощів. Молодь лише приступала до виконання ленінського гасла «Учитись, учитись і учитись». Знань про об'єктивні закономірності розвитку природи і суспільства у неї ще не вистачало. Тому і антирелігійна робота була спрямована не стільки на вироблення наукового світогляду людей, скільки на викриття антинародної суті церкви. Форми антирелігійної діяльності в той час нерідко мали непереконливий характер. Тому вказівки партії про необхідність вести антирелігійну пропаганду на науковій основі, уникаючи образи почуттів віруючих, передусім стосувались комсомолу.

3. Велику допомогу в налагодженні цієї роботи подав Московській комсомольській організації МК РКП(б), який у другій половині 1922 року створив спеціальний антирелігійний семінарій, ввів у програми всіх радпартшкіл курси історії релігії і методики антирелігійної роботи, активізував лекційну пропаганду науково-атеїстичних знань, надав цій діяльності плановий характер.

4. Під керівництвом партії Московський комсомол уже з початку 1923 року бере курс на проведення систематичної, поглибленої антирелігійної пропаганди серед молоді. Щотижня для молоді читаються лекції на природничо-наукові теми, проводяться наради з питання організації «Комсомольського різдва», «Комсомольського великодня» та інших заходів. Це дозволило провести вказані кампанії більш організовано і цілеспрямовано, ніж в попередні роки. В різдвяні дні на 45 підприємствах і комсомольських клубах Москви були прочитані антирелігійні доповіді для молоді. Лише в Бауманському та Замоскворецькому районах столиці ними було охоплено 7 тис. чоловік. Програми антирелігійних вечорів включали також інсценізації та кінофільми відповідного змісту. До 14 тис. чоловік взяло участь в антирелігійній процесії та церемонії «спалення богів», організованих Краснопресненським і Замоскворецьким РК РКСМ. Недивлячись на ряд недоліків, що мали місце в ході проведення цієї кампанії, вона послужила поштовхом до налагодження антирелігійної роботи в осередках. Готуючись до проведення «Комсомольського великодня» 1923 р., московські комсомольці прагнули уникнути помилок, допущених на попередньому святі. Було вирішено не проводити вуличних процесій. Весь план цієї агітаційної кампанії було погоджено з МК РКП(б). Партійні організації надали комсомольцям дійову допомогу. Хамовницький райком РКП(б) виділив молоді 25% місць в своєму антирелігійному гуртку, Можайський повітком партії та повітвиконком виділили кваліфікованих працівників для ведення лекційної пропаганди природничо-наукових знань серед молоді. В результаті проведеної підготовки «Комсомольський великдень» 1923 р. пройшов організовано. Лише один Яхромський робітничий клуб (Дмитровський повіт) залучив до цього 600 чоловік молоді. «Жодна церква не могла похвалитися тим, що бачила в своїх стінах юних пролетарів»,— писала газета «Юношеская правда» 16 квітня 1923 р.

Ще більш послідовними були антирелігійні кампанії 1924 року. МК РКСМ вимагав від комсомольців відмовитись від зайвої антипопівщини, протиставляючи релігійним уявленням наукові знання. Антирелігійні кампанії 1924 року проходили під гаслом «Убиваючи віру, дайте знання».

5. Більш складними, ніж у місті, були умови проведення антирелігійної роботи на селі. Сільські комсомольці ще в меншій мірі були підготовлені до цієї діяльності. Серйозну допомогу надавали їм міські організації—шефи та ті вихідці з селян, які навчались у московських вузах і робітфаках. Антирелігійна робота на селі сполучалась з поширенням природничо-наукових та сільськогосподарських знань. Реалізуючи вказівки XII з'їзду РКП(б) про те, що кращим методом анти-

релігійної пропаганди є реорганізація і всенародне поширення освіти мас через систему шкіл та політосвітустанов. Московська комсомольська організація вже восени 1923 року піднімає питання про створення шкіл селянської молоді. Поширенню природничо-наукових знань та посиленню антирелігійної пропаганди сприяло включення питань атеїзму в програми політгуртків і політшкіл, а також лекції, які організовувались райкомами комсомолу.

Успішна робота комсомольських осередків часто зустрічала опір з боку деякої частини селянства, що перебувала під впливом куркульської агітації. Куркульство іноді використовувало в своїх цілях вірність селянства традиціям, що складалися віками.

6. Важливе значення для антирелігійної роботи комсомолу мали вказівки XIII з'їзду партії про необхідність рішуче відмовитись від адміністрування там, де потрібна довга, систематична, кропітка робота по формуванню матеріалістичних поглядів трудящих. Ширше розгортається підготовка кадрів антирелігійників, в агіткампаніях 1924—1925 рр. все більше уваги приділяється поширенню наукових знань серед молоді і пропаганді нового, радянського побуту, зростає мережа комсомольських антирелігійних гуртків.

7. Значним заходом, який сприяв поглибленню і розширенню антирелігійної пропаганди серед трудящих, була робота партійних і комсомольських організацій по створенню товариств «Безвірників». На березень 1925 року в шести районах і 15 повітах Москви та губернії було зареєстровано 291 відділення товариства. В результаті проведеної реорганізації створюється «Спілка безвірників», яка заклала базу для дальшої систематичної антирелігійної пропаганди серед широких мас трудящих міста і села.

ШИМОН О. О.,
ст. викладач

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИНИКНЕННЯ КІНО НА УКРАЇНІ (1896—1910 рр.)

1. В історії української культури дореволюційного періоду дуже мало відомостей про зародження і розвиток кіно. Деякі матеріали з цього питання знаходимо у періодичній пресі (див. «Кіно», 1927, № 18, стор. 17; 1928, № 4, стор. 4; «Советский экран» 1929, № 14, стор. 6; «Радянське кіно»,

1937, № 7, стор. 63—66). Систематизоване дослідження вийшло лише у 1959 році (Г. Журов. З минулого кіно на Україні. К., АН УРСР), але і в ньому далеко не повно висвітлюється минуле українського кіно, шляхи його становлення і розвитку.

2. Великий інтерес становлять зокрема факти про виникнення кінематографу. Доведено, що паралельно з зарубіжними вченими і винахідниками, цілком незалежно від них і в багатьох випадках раніше за часом, над створенням кінематографу успішно працювали вітчизняні винахідники Й. Тимченко, В. Дюбюк, М. Фрейденберг, А. Самарський, І. Акімов та інші.

3. Перші за часом апарати і механізми створив Йосип Андрійович Тимченко — талановитий механік-самоук, який народився в Харківській губернії в родині колишнього кріпака.

Все своє життя Й. Тимченко працював на Україні — в майстерні Новоросійського університету (м. Одеса). Там в 1893 р. Тимченко розробив за участю проф. Любимова і Фрейденберга два апарати: аналізатор стробоскопічних явищ та апарат для відтворення картин, що рухаються. Це були прототипи сучасної кінознімальної камери і кінопроектора.

Тимченко створив також центральну частину сучасного кіноапарату — так звану «улітку». За ці діючі моделі Тимченко одержав подяку від учасників IX з'їзду дослідників природи і лікарів (1893), серед яких були відомі російські вчені Тимірязєв, Столєтов, Умов та інші. Моделі довгий час зберігалися в Московському політехнічному музеї.

4. Перші кіноз'йомки і демонстрації «синематографу» в нашій країні відбулися навесні 1896 р. в Москві, Петербурзі і Харкові. Найбільшого успіху досяг відомий харківський фотограф А. К. Федецький, якого вважають піонером вітчизняної кінематографії. Федецький демонстрував свої хронікальні кіносюжети в приміщенні місцевого оперного театру. Преса дуже високо оцінила фільми Федецького. Цікаво, що весь збір від демонстрації картин Федецький віддав на користь бідняків Харкова.

5. Великий інтерес являє собою діяльність «кінотрансформатора і творця перших говорячих кіноп'єс» — харків'янина О. Олексієнка. До останнього часу відомостей про його творчість не було, виключаючи короткі дані про те, що Олексієнко використовував кіно для демонстрування напівестрадних номерів. Знайдені документи, в поєднанні із спогадами рідних та знайомих Олексієнка, дозволяють відтворити творчу біографію режисера і артиста, закономірно ставити питання про те, що у вітчизняному кіновиробництві ще з 1909 року існували такі важливі компоненти технологічного процесу

створення фільмів, як розробка режисерського сценарію, підготовчий період, репетиційна робота тощо. Разом з тим творча практика Олексієнка дає нові матеріали про боротьбу дореволюційних українських митців за реалістичне мистецтво, про єдність їх прагнень з прагненнями передових творчих колективів Росії, зокрема Московського художнього театру.

6. Демократична лінія розвитку українського кіно, поява фільмів, які містять елементи народності і національної самобутності (наприклад «Наталка-Полтавка» і «Наймичка» — за участю М. Заньковецької, І. Мар'яненка, М. Садовського, Л. Ліницької, Г. Борисоглібської та інш.), була для того часу новим, прогресивним явищем культурного життя, вона стверджувала великі виховні можливості кінематографа.

ШИМОН О. О.,
ст. викладач

УКРАЇНСЬКЕ РАДЯНСЬКЕ КІНО У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 20-х РОКІВ

1. Завдання, накреслені XIV з'їздом Комуністичної партії, примусили по-новому поставитись до літератури і мистецтва, зокрема — до кінематографії. Якщо у відбудовний період головним змістом розвитку кіномистецтва була боротьба за ствердження нової революційної теми, то тепер виникла необхідність зосередити увагу на питаннях образного втілення важливіших сторін революційної дійсності, пропаганди ідей комунізму більш яскравими художніми засобами.

2. Значний вклад в боротьбу за піднесення кіномистецтва внесла в ці роки українська радянська кінематографія. В перших її рядах йшов О. П. Довженко, людина, яка, за його власним визнанням, міряла життя і смерть великою мірою, а свою творчу роботу дорівнювала революційній діяльності, кажучи: «Мені здається, що ми друкуємо прокламації».

3. Українські кіностудії створюють багато цікавих фільмів і серед них такі визначні твори кіномистецтва, як «Земля» і «Арсенал». О. Довженка, «Два дні» Г. Стабового, «Нічний візник» Г. Тасіна та інші, які продемонстрували необмежені творчі можливості кіномистецтва, його велику виховну і естетичну силу і, разом з тим, були свідоцтвом ідейно-художнього зростання української радянської кінематографії.

4. Поряд з фільмами на сучасні теми створювались екранізації літературних творів і фільми, присвячені історичній тематиці («Сорочинський ярмарок», «Черевички» — за М. Гоголем, «Навздогін за долею» — за повістю «Дорогою ціною» М. Коцюбинського, «Борислав сміється» та «Захар Беркут» — за І. Франком, «Бурлачка» і «Микола Джеря» за творами Нечуя-Левицького, «Цемент» Ф. Гладкова, декілька творів Шолом-Алейхема, Поля Лафарга і інших вітчизняних та зарубіжних авторів.

5. Значна увага приділялась розробці шевченківської теми в кіно. Було створено великий двохсерійний фільм «Тарас Шевченко», де в ролі поета блискуче виступив А. Бучма. Шевченківські мотиви були присутні в «Тарасі Трясилі», «Зливі» і інших фільмах.

6. Великий інтерес становить питання про творчі зв'язки кінопрацівників УРСР з В. Маяковським, який створив для ВУФКУ декілька сценаріїв. Деякі з цих творів було здійснено постановкою («Троє», «Октябрюхов і Декабрюхов»).

7. Існує думка, що в 20-х роках в УРСР майже не розвивалось хронікально-документальне і науково-популярне кіно. Факти свідчать, що це не відповідає дійсності. В той час створено ряд значних творів документального жанру («Як це було», «Великий шлях», «Дніпрельстан», і інш.), науково-популярних і культосвітніх («Комуна», «Крим», «Українська шампань», «Лісосплав» та ін.). Багато з них успішно демонструвались на міжнародних виставках. Всього ж тільки Одеська і Київська кінофабрики випустили за чотири роки понад 80 культосвітніх фільмів, у створенні яких брали участь вчені різних галузей знань.

8. Протягом 1926—1929 років значно зросла матеріально-технічна база українського радянського кіно. Було реконструйовано Одеську кінофабрику, збудовано найбільшу в країні Київську кінофабрику і завод кіноапаратури (Одеса). Тільки в 1928—29 рр. було випущено 30 художніх і 37 культосвітніх фільмів. Кількість кіноустановок досягла 2118, а кількість глядачів тільки в 1929 р. становила 90 млн. чоловік.

ЧЕРНЯВСЬКИЙ Г. Й.,
кандидат історичних наук

ДІЯЛЬНІСТЬ БОЛГАРСЬКОЇ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ В НАРОДНИХ ЧИТАЛИЩАХ У ПЕРІОД ЧАСТКОВОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ КАПІТАЛІЗМУ (1926—1929 рр.)

1. Народні читалища — своєрідна болгарська форма культурно-освітніх установ, яка виникла в період боротьби болгарського народу проти турецького рабства. Перші народні читалища були створені в 1856 р. Організовані на добровільних громадських засадах, побудовані на демократичних принципах, вони відіграли велику роль у боротьбі болгарського народу за національне та соціальне визволення. Крім бібліотек-читалень, у читалищах створювались народні університети для організації публічних лекцій та бесід, аматорські театральні трупи, провадились диспути по книгах, а з початку XX ст. — демонстрації кінофільмів і диспути по них.

2. З часу свого створення в 1919 р. Болгарська комуністична партія (БКП) провадила у народних читалищах активну діяльність по мобілізації трудящих на революційну боротьбу. Вимушена піти у підпілля після фашистського перевороту 1923 р., БКП використала читалища як один з легальних каналів пропаганди комуністичних ідей. Ця робота особливо посилилась у період часткової стабілізації капіталізму в Болгарії. При цьому болгарські комуністи виходили з вказівок В. І. Леніна про те, що марксистська партія мусить проявити якомога більшу ініціативу в справі постановки своєї роботи в легальних товариствах: читальнях, бібліотеках, різного роду робітничих товариствах для розваг (В. І. Ленін. Твори, т. 17, стор. 402).

3. У цей період під керівництвом комуністів, з якими співробітничало ліве крило Болгарського землеробського народного союзу, були засновані нові читалища. У багатьох читалищах, створених раніш, вплив БКП посилився.

4. У читалищах влаштовувались лекції про революційні традиції болгарського народу, діяльність революціонерів-демократів Хр. Ботєва і В. Левського, про економічні кризи, кооперацію, соціальні корені алкоголізму та ін. В лекціях робилися антифашистські політичні висновки.

5. Про широту марксистсько-ленінської пропаганди, яка здійснювалась комуністами через народні читалища у цей період, свідчать каталоги книг, що зберігалися тут у бібліотеках-читальнях. Так, бібліотека читалища «Наука» у с. Комарево, Плевенської околії, мала 2000 томів книг, головним чином марксистської літератури і творів російських класиків.

6. Для демократичного виховання трудящих використовувалась художня самодіяльність. Читалища створювали аматорські театральні трупи, організовували постановку п'єс, в яких піднімали політичні й соціальні питання, провадили ранки та вечори з декламацією творів Хр. Ботєва, І. Вазова і поета-комуніста Хр. Смирненського.

7. Особливо велику увагу партія звертала на виховання в читалищах молоді. У приміщеннях читалищ часто провадились установчі збори організацій Робітничого молодіжного союзу (РМС), створеного компартією в 1928 р. Перша організація РМС, яка виникла у с. Смолско, Пірдопської околії, виросла з просвітнього гуртка, створеного при читалищі.

8. Фашистська влада свавільно втручалася у діяльність народних читалищ: розганяла керівництво читалищ і арештовувала їх членів, конфісковувала літературу, забороняла проведення лекцій і постановку п'єс. Незважаючи на це, БКП продовжувала активну політико-освітню роботу в народних читалищах. Зазнала поразки і спроба фашистів ідеологічно підкорити трудящих з допомогою закону про народні читалища, прийнятого в 1927 р.

9. У роки кривавої фашистської диктатури болгарські народні читалища відіграли велику роль у революційній мобілізації трудящих навколо Комуністичної партії.

А. ХРАБАН,
ст. викладач

ПИТАННЯ КОЛЬОРОЗНАВСТВА В НАОЧНІЙ АГІТАЦІЇ І ПРОПАГАНДІ

1. Клубні заклади в своїй багатогранній діяльності по пропаганді історичних рішень XXII з'їзду КПРС, розповсюдженні досвіду передовиків виробництва, в боротьбі за нову радянську людину повинні якомога ширше використовувати наочні форми пропаганди і агітації, поєднуючи їх з іншими засобами масової політико-виховної роботи.

2. Успіх наочної агітації і пропаганди залежить не тільки від того, наскільки вона буде високоідейною, конкретною і тісно пов'язаною з боротьбою трудящих за успішне будівництво комунізму, але також від її виразності, естетично-приваблюючої форми.

3. Одним із основних засобів виразності в наочній агітації є колір як елемент композиції. Як і в творах образотвор-

чого мистецтва, він не тільки засіб створення яскравої, привабливої форми, а перш за все виразник глибокого ідейного змісту. Правильно використані кольори і кольорові сполучення в наочній агітації повинні поглиблювати її ідейний зміст, роблячи більш емоціональною. Тому, використовуючи колір в наочній агітації і в декоративному оформленні, слід перш за все пам'ятати про призначення, ідейну цілеспрямованість наочності, бо надмірне захоплення яскравістю може пошкодити ідейному змістові, а іноді і привести до певного перекручення його.

4. Для того, щоб вірно використовувати колір і його різні поєднання, клубним художникам необхідно добре знати фізичну природу кольору, властивості впливу різних кольорів та кольорових сполучень на психіку людини. Слід також пам'ятати про те, що різні кольори і кольорові поєднання викликають різні почуття у людини, створюють той чи інший настрій. Таким чином, уміло підібрані кольори, кольорові поєднання та загальна кольорова тональність (колорит) певного засобу наочності (плакату, виставки, панно тощо) у відповідності із змістом та призначенням його — важливіша умова для поглиблення ідейного змісту, виразності і привабливості, а звідси і дійовості наочної агітації. Правильний підбір кольорів та кольорових поєднань особливо важливий в декоративному оформленні різного призначення приміщень культосвітніх установ.

5. Колір — це фізичне явище з хвильовою природою. Кожний колір має певну довжину хвилі і тому по-різному впливає на нервову систему людини, викликає ті чи інші асоціації.

6. Всі існуючі кольори діляться на дві групи — 1) хроматичні кольори (червоний, зелений, синій), які мають певний кольоровий тон; 2) ахроматичні * (білий, чорний і всі проміжні (сірі), які не мають кольорового тону.

Із всіх хроматичних кольорів в художньо-декоративній справі прийнято вважати лише три кольори основними — червоний, жовтий і синій; всі ж інші—додатковими. Для правильного використання кольорів і кольорових поєднань в наочній агітації необхідно знати слідуючі їх різновидності та дані про них. Холодні і теплі кольори, виступаючи і відступаючі, розбілені і затемнені, інтенсивність і насиченість кольору, світлота кольорового тону, гармонічні і контрасні поєднання кольорів, взаємно-додаткові пари кольорів. Крім цього важливо знати властивості фарб, основні правила їх змішування.

---

* Ахроматичні — дослівно — безкольорові.

КОРОБЕЙНІКОВ А. О.,
ст. викладач

КЛАСИКИ МАРКСИЗМУ-ЛЕНІНІЗМУ ПРО ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ

1. К. Маркс, Ф. Енгельс і В. І. Ленін у своїх численних творах довели, що в капіталістичному суспільстві немає умов для виховання всебічно розвинутих людей.

Технічний прогрес при капіталізмі вимагає незалежно від волі капіталістів лише деякого розумового виховання трудящих, тому що останні без певних знань не зможуть керувати машинами. Фізичний же стан і продовженість життя робітників капіталістів не цікавить, бо в експлуататорському суспільстві робітник, який з тих чи інших причин вибуває із строю, замінюється іншим.

2. В умовах капіталістичного способу виробництва робітник прикутий до окремих операцій. Поточні методи праці, конвейєрна система виробництва призводить до того, що він губить всі свої фізичні і духовні сили.

3. Фізичний розвиток трудящих кожного суспільства залежить від їх матеріального стану, умов праці та виховання підростаючого покоління.

При капіталізмі всі ці передумови не можуть бути реалізовані.

К. Маркс і Ф. Енгельс довели, що тільки в суспільстві, організованому на комуністичних началах, буде створено все необхідне для гармонійного, всебічного розвитку особистості. Це суспільство «...дасть можливість своїм членам всебічно применити їх всебічно розвинуті здібності». (Ф. Енгельс).

Тільки при комунізмі буде створено високий рівень матеріального життя, зміняться докорінно, в бік покращання умови праці і по-новому, на науковій основі виховуватиметься підростаюче покоління.

4. К. Маркс, Ф. Енгельс і В. І. Ленін ставили фізичне виховання поруч з розумовим, тому що воно є одним із важливіших засобів зміцнення здоров'я трудящих і головним засобом в боротьбі за довголіття людини.

«Згідно матеріалістичному розумінню, визначаючим моментом історії є з решгою виробництво і відтворення безпосереднього життя» (Енгельс).

В. І. Ленін в роботі «Карл Маркс» наводить цитату із «Капіталу» К. Маркса, в якій говориться, що в умовах комуністичного суспільства «продуктивна праця сполучатиметься з навчанням і гімнастикою не тільки як один із засобів для збільшення суспільного виробництва, але і як єдиний засіб

для створення всебічно розвинених людей». (В. І. Ленін «Карл Маркс», Твори, вид. 4, т. 21, стор. 52).

К. Маркс, Ф. Енгельс, В. І. Ленін бачили у фізичному вихованні могутній засіб в боротьбі за зміцнення здоров'я людини, за його довголіття, засіб підготовки трудящих до боїв за повалення капіталізму, за щасливе майбутнє — комунізм.

5. Вся діяльність К. Маркса, Ф. Енгельса і В. І. Леніна, всі їх праці пройняті турботою про людину, любов'ю і повагою до неї, прагненням полегшити становище, зробити її життя щасливим і довголітнім. І одним із проявів піклування про людину є турбота про її фізичне виховання, як про один із основних засобів всебічного розвитку.

Яскравим проявом піклування про гармонічний розвиток людини є рішення XXII з'їзду партії, який намітив шляхи побудови комуністичного суспільства в нашій країні.

ЄЩЕНКО Ф. О.,
доцент, кандидат історичних наук

ПИТАННЯ КУЛЬТУРНОГО БУДІВНИЦТВА В СВІТЛІ НОВОЇ ПРОГРАМИ І РІШЕНЬ XXII З'ЇЗДУ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ

1. В доповідях М. С. Хрущова про роботу Центрального Комітету КПРС і про Програму нашої партії подано розгорнутий аналіз корінних перетворень, що відбулися в країні, розкрито закономірності сучасної епохи і на основі творчого розвитку вчення про побудову комунізму накреслено величні перспективи нашого руху вперед. XXII з'їзд КПРС схвалив нову Програму партії, яку на всіх мовах називають тепер Комуністичним Маніфестом двадцятого століття. З прийняттям нової Програми партії людство вперше одержало науково-обгрунтований план побудови комуністичного суспільства.

2. Радянська країна перебуває на завершальному етапі культурної революції, основним змістом якого є створення всіх необхідних ідеологічних і культурних передумов комунізму. Найважливіше завдання цього етапу — піднести культурно-технічний рівень усіх робітників і селян до рівня інтелігенції з тим, щоб усунути в основному істотні відмінності між розумовою і фізичною працею. Нова Програма партії відкриває широкі простори до дальшого розвитку народної освіти, науки і культури.

Шлях до єдиної культури комуністичного суспільства буде проходити через розквіт національних культур народів СРСР, які визволились від капіталістичного гніту. В процесі творчих зв'язків, у співдружності соціалістичних націй взаємозбагачуються, виникають і розвиваються нові риси, спільні для всієї радянської культури.

3. З новою силою в сучасний момент ставиться питання про навчання і виховання молодого покоління, яке буде жити при комунізмі. В культурному піднесенні народу партія бачить запоруку переможного комуністичного будівництва. В найближче десятиріччя основна маса радянських громадян дістане повну середню, середню спеціальну або вищу освіту. За цей час треба буде здійснити загальну і політехнічну середню (одинадцятирічну) освіту для всіх дітей шкільного віку. В зв'язку з цим особливого значення набуває підготовка педагогічних кадрів.

4. Ще більш доступними мають стати всі форми вищої освіти. Якщо тепер у вузах нашої країни навчається 2600 тис. чоловік, то до початку 1980 року передбачається довести чисельність студентів вищих учбових закладів до 8 мільйонів, тобто збільшити в три з лишком рази.

В Радянському Союзі підготовляється інженерів втричі більше, ніж у Сполучених Штатах Америки. В 135 вузах Української РСР навчається 418 тис. студентів — майже в два з половиною рази більше, ніж у Франції або ж Італії. Тільки за останні два роки (1960—1961) на Україні підготовлено 136,6 тис. спеціалістів з вищою і 210 тис. з середньою спеціальною освітою.

5. Великого розмаху в Радянському Союзі набула наука. Тепер у нашій країні налічується понад 350 тис. наукових працівників і близько чотирьох тисяч наукових закладів. Радянські вчені домоглись блискучих успіхів у розвиткові всіх галузей науки, зокрема в освоєнні космосу. Перед радянською наукою постають нові, що величніші завдання — зайняти передові позиції у всіх галузях науки і техніки.

6. Внаслідок крутого піднесення сільського господарства, економічного зміцнення колгоспів і радгоспів значно зросли духовні запити трудівників села. Великого розмаху набув розвиток сільських установ культури. В 1961 році в сільській місцевості нараховувалось 115 тис. клубів, будинків і палаців культури, біля 100 тисяч бібліотек і 85 тисяч кіноустановок, сотні університетів культури. В кінці семирічки кожен колгосп і радгосп будуть мати свою кіноустановку і стаціонарний театр, завершиться також радіофікація сільських районів. Будівництво 100 нових телевізійних центрів і станцій забезпечить телебаченням не лише столиці всіх союзних

республік і крупні промислові центри, а й сільські райони, що їх оточують.

7. В наступне двадцятиріччя необхідно розв'язати надзвичайно великі і важливі завдання в розвиткові всіх галузей мистецтва і культурно-освітньої роботи. Виробництво художніх фільмів буде збільшено в два з половиною рази, вдвічі зросте кількість кіноустановок. Кількість клубних установ збільшиться з 129 тис. майже до 200 тис. Поруч з подальшим розвитком усіх видів професійного мистецтва широкого розмаху набуде самодіяльне мистецтво. Видання книг на кінець двадцятиріччя зросте більше, ніж у два рази і складатиме 2.800 млн. примірників. Значно поширяться також і мережа бібліотек та музеїв.

8. В найближчі роки будуть здійснені великі заходи в справі могутнього розвитку матеріальної бази культури — паперових фабрик и друкарень, радіо і телецентрів, театрів, кіностудій і кінотеатрів, клубів та бібліотек.

МІРОШНИК О. О.,
ст. викладач

ПРОПАГАНДА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗНАНЬ В КУЛЬТОСВІТНІХ УСТАНОВАХ УКРАЇНСЬКОЇ РСР (1926—29 рр.)

1. В роки реконструкції народного господарства сільське господарство, в якому переважав дрібновласницький сектор, було неспроможне забезпечити промисловість сировиною, а населення продуктами. Щоб збільшити виробництво зерна і продуктів тваринництва, IX з'їзд КП(б)У (грудень 1925 р.) поставив завдання, ізолюючи куркуля, підняти економічну міць і товарність індивідуальних бідняцько-середняцьких господарств шляхом подання їм від держави допомоги кредитами, машинами, зерном та добривами. X з'їзд КП(б)У (листопад 1927 р.) указав на необхідність підвищити врожайність зернових культур та продуктивність тваринництва. Керуючись настановами В. І. Леніна та матеріалами ЦК ВКП(б) до XV з'їзду, X з'їзд КП(б)У взяв курс на колективізацію сільського господарства.

2. Важливе значення у виконанні цих завдань мала пропаганда сільськогосподарських знань, тому, накреслюючи шляхи розвитку сільського господарства, партія вимагала вдосконалювати її і втілювати у сільськогосподарське вироб-

ництво досягнення науки і досвід передовиків. Так, IX з'їзд КП(б)У запропонував парторганізаціям посилити увагу до агропропаганди, систематично керувати нею, максимально розвивати сільськогосподарську освіту.

3. Опорними базами пропаганди сільськогосподарських знань були радгоспи та колгоспи, які розкривали селянам переваги колективних методів господарювання, допомогали чистосортним насінням, племінною худобою, порадами. Важливу роль у пропаганді нового відігравали сільські культосвітні установи, які широко роз'яснювали бідняцько-середняцьким масам села рішення з'їздів партії та Пленумів ЦК з питань розвитку сільського господарства, показували піклування партії та уряду про його піднесення шляхом соціалістичної перебудови.

Культосвітні установи, спираючись на досвід радгоспів та колгоспів, допомогали біднякам і середнякам продуктивніше організувати свою працю, вміло застосовувати в місцевих умовах досягнення науки і передового досвіду.

4. З різноманітних форм пропаганди основ агрономії та зоотехніки найбільш поширеною були сільськогосподарські гуртки сільбудів та хат-читалень. Взимку вони знайомили селян з основами грунтознавства та агротехніки, передовим досвідом радгоспного і колгоспного виробництва.

Весною та літом гуртківці практично закріплювали знання, набуті зимою.

Сільськогосподарські гуртки викликали великий інтерес у селян, тому вони були найбільш масовими, кількість їх членів невпинно зростала. Тільки з 1927 по 1930 роки число гуртківців на Україні зросло в три рази.

Сільськогосподарські гуртки виступали ініціаторами організації колективних господарств.

5. У відповідь на заклики XVI конференції ВКП(б) та II Всеукраїнської конференції КП(б)У культосвітні установи розгорнули велику роботу по роз'ясненню та виконанню завдань першої п'ятирічки в галузі сільського господарства. Головним в цьому стає пропаганда передового досвіду радгоспів і колгоспів.

6. Тепер, коли XXII з'їзд КПРС поставив перед сільським господарством завдання «створити достаток сільськогосподарських продуктів для народу», пропаганда культосвітніми установами сільськогосподарських знань набуває особливо важливого значення.

ДЬОМКІН І. В.,
доцент, кандидат історичних наук

БОРОТЬБА ЗА ПОЛІПШЕННЯ МАТЕРІАЛЬНОГО І ПОБУТОВОГО СТАНОВИЩА ТРУДЯЩИХ ХАРКІВЩИНИ

(жовтень 1917 — квітень 1918 рр.)

1. Велика Жовтнева соціалістична революція, поваливши владу буржуазії, встановила диктатуру пролетаріату в формі Рад. Вона поклала початок перетворенням в економіці країни. Робітничому класу треба було по-новому організувати державну владу, необхідну для придушення експлуататорів і побудови комуністичного суспільства.

2. Комуністична партія і Радянський уряд приділяли велику увагу соціалістичному будівництву і проявляли особливе піклування про покращання матеріального і побутового становища трудящих. Всі зусилля були спрямовані на те, щоб, недивлячись на тяжкі умови, добитися позитивних наслідків і на цій дуже важливій ділянці роботи. Треба було зламати старий буржуазно-поміщицький продовольчий апарат і створити нові, радянські продовольчі органи.

3. Після перемоги Великої Жовтневої соціалістичної революції в Петрограді, на Харківщині залишалися ще старі продовольчі органи: губернські, міські і дільничі продовольчі комітети і їх виконавчі органи — продовольчі управи, які зривали постачання трудящих продовольством та іншими необхідними товарами. В усіх цих комітетах та управах ще сиділи представники експлуататорських класів.

4. Трудящі Харківщини під керівництвом Харківської більщовицької організації на своїх зборах і мітингах вимагали реорганізації старих продовольчих органів і вигнання з них саботажників. Вони прагнули поліпшити своє матеріальне і побутове становище.

5. В січні 1918 р. Харківські міська і губернська Ради робітничих, солдатських та селянських депутатів прийняли постанову про розпуск губернського, міського і дільничих продовольчих комітетів і про створення нових, радянських продовольчих органів. Ця постанова була запроваджена в життя. Створені нові радянські продовольчі органи приступили до виконання своїх обов'язків.

6. Радянські продовольчі органи вели боротьбу з різноманітними зловживаннями в постачанні населення хлібом та іншими продуктами. В будинках Харкова і інших міст Харківської губернії були заведені продовольчі зошити, в які заносилися всі мешканці. В цих зошитах вівся облік одержуваних населенням хліба, продуктів та інших товарів. Була

розширена мережа їдалень і збільшена випічка хліба. Всі пекарні стали підлеглими хлібо-мучній секції при Харківській Раді робітничих і солдатських депутатів.

7. Для організації і регулювання продовольчої справи в Харківській губернії була створена губернська продовольча комісія, а в повітах — військово-закупочні комісії, які займались закупкою хліба і відправкою його на засипні пункти. Для підвозу хліба на станції запроваджувалась обов'язкова гужова повинність. По всіх повітах і волостях встановлювались тверді ціни на хліб, продовольство та предмети першої необхідності.

8. Народне секретарство по продовольству ввело на вузлових станціях загороджувальні загони Червоної гвардії для боротьби з спекулянтами та куркулями. Було вжито також заходи в справі заготівлі і відправлення хліба до Москви, Петрограду та інших міст. Такі ж заходи затвердив і VI з'їзд Рад селянських депутатів Харківської губернії, який відбувся в січні 1918 р.

9. Все це сприяло покращанню матеріального і побутового становища трудящих і зміцненню Радянської влади як в центрі, так і на місцях.

Весною та влітку 1918 р. в зв'язку з посиленням боротьби з внутрішньою контрреволюцією і початком іноземної воєнної інтервенції Радянський уряд запровадив хлібну монополію.

ПАВЛЮК М. І.,
кандидат історичних наук

КУЛЬТУРНЕ БУДІВНИЦТВО НА УКРАЇНІ В КІНЦІ 1919 — НА ПОЧАТКУ 1920 рр.

1. В день свого утворення — 11 грудня 1919 року — Всеукрревком проголосив повне звільнення України від національного гніту. «Українська культура, — говориться в Маніфесті, — що переслідувалась як старим царським урядом, так і білогвардійськими властями Денікіна, які глумилися над українською мовою, закривали українські школи, дістане можливість розвиватися вільно з допомогою самої робітничо-селянської влади» («Правда», 1919, 11 грудня).

Сполучаючи засоби переконання з наполегливим контролем і суворою вимогливістю до свого місцевого апарату,

Всеукрревком послідовно і твердо проводив у життя ленінську національну політику і взяту партією лінію в національному питанні.

2. В умовах громадянської війни, господарчої розрухи, пошесті тифу, холери та інших тяжких захворювань, в героїчному подоланні труднощів військово-революційні комітети розпочинали будівництво української культури, національної по формі і соціалістичної за змістом. Вони виявили героїчні зусилля в організації народної освіти, налагодженні роботи вищої школи, наукових закладів, театру та інших культурно-освітніх установ.

3. Після введення законодавства про відокремлення церкви від держави і школи від церкви, підлягали закриттю всі школи духовного відомства, богословські дисципліни — вилученню з навчальних планів всіх учбових закладів. До навчальних планів включались нові дисципліни соціально-політичного виховання: історія революційного руху, історія соціалістичних вчень. Виникла необхідність вивчення ідей інтернаціоналу, Радянської конституції, введення викладання історії України, вивчення української мови, літератури і мистецтва. Перед радянською школою було поставлено завдання докорінно перебудувати викладання природознавства, суспільних наук, мистецтвознавства і завдання комуністичного виховання учнів і студентів, прищеплення їм трудових навичок, залучення їх до активної роботи в лабораторіях тощо.

4. Діяльність ревкомів України в галузі освіти була глибоко народною, спрямованою в першу чергу на ліквідацію неписьменності серед населення, на охоплення дітей шкільного віку навчанням у школі і розповсюдження середньої освіти серед широких мас робітничої і селянської молоді, а також на створення необхідних умов підготовки робітничої і селянської молоді до вступу у вищі учбові заклади.

5. Введенням революційного законодавства про народну освіту Всеукрревком розпочав докорінну перебудову учбового процесу і всієї системи вищої освіти на Україні. Перед науковими установами і вищими учбовими закладами ставилось завдання вивчення і теоретичного узагальнення соціалістичної творчості революційних мас, дальшого розвитку ідеології пролетарського інтернаціоналізму, викриття великодержавного шовінізму і місцевого буржуазного націоналізму. За навчальним планом вищої школи факультети права та вся система викладання історії і інших суспільних наук підлягали докорінній перебудові.

Виникла необхідність уніфікації ряду курсів. Ревкоми України вжили заходів до прискореного випуску лікарів, ін-

женерів, хіміків та інших факівців. Всі студенти прискорених курсів були переведені на державне утримання [1].

6. Всеукрревком в міру своїх можливостей забезпечував вищі учбові заклади й науково-дослідні інститути матеріальними засобами. ВРК з великою увагою ставилися до потреб вчених, які залишилися на своїх місцях і продовжували виконувати свої обов'язки на звільненій території. Вченим та їх сім'ям були призначені посилені продовольчі пайки, їх звільняли від трудової повинності. Всеукрревком категорично заборонив робити на квартирах вчених обшуки та реквізиції.

7. ВРК вимагали від місцевих органів народної освіти дбайливого ставлення до культурної спадщини. Вони рекомендували організувати надійну охорону заповідників, музеїв, лабораторій, книжкових фондів приватних бібліотек буржуазії, що втекла з денікінцями і Петлюрою. Всеукрревком вжив заходів до охорони і дальшого розвитку культурних закладів на Україні [2].

8. Ревкоми України сприяли широкому розвиткові культурно-освітньої роботи. На службу народу ставилися культурні багатства: колекції музеїв, картинні галереї, книжкові фонди колишніх аристократичних бібліотек. Всюди відкривалися клуби, різні школи і гуртки самоосвіти для дорослих, створювалися гуртки художньої самодіяльності, які пропагували кращі твори мистецтва. На початку 1920 року ревкоми ставили завдання створення єдиної сітки бібліотек громадського користування.

В умовах економічної розрухи, продовольчої і паливної кризи, виснажуючої війни проти сил світової реакції і внутрішньої контрреволюції молода Радянська держава проявляла велику турботу про розвиток української культури.

---

[1] «Комуніст», 1920, 23 січня.
[2] ЦДАЖР УРСР, ф. 2360, оп. 1, спр. 13, арк. 19.

ЄЩЕНКО Ф. О.,
доцент, кандидат історичних наук

РОБІТНИЧИЙ РУХ НА УКРАЇНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 70-х років XIX ст.*

1. В 70-х роках XIX ст. робітничий рух у Росії вступив у більш високу фазу свого розвитку і, порівнюючи з попереднім десятиліттям, відзначався більшою свідомістю і організованістю. За час з 1870 по 1880 рр. по всій Росії відбулось 383 страйки і масових виступів робітників, в тому числі на Україні — 40. Найбільша кількість страйків припадала на 1878—79 рр.

2. В 1879—80 рр. в Росії склалася друга революційна ситуація, що виникла в умовах капіталістичного розвитку країни. Незважаючи на скасування кріпосного права, становище селянства було надзвичайно тяжким, тому воно продовжувало масову стихійну боротьбу проти дворян—поміщиків. В ході революційної боротьби виник новий, вищий тип соціальної війни—боротьба російського пролетаріату проти капіталістичної експлуатації. Зростання робітничого руху, поява перших робітничих організацій («Південноросійський союз робітників» і «Північний Союз російських робітників») надавали особливу гостроту революційній ситуації 1879-80 рр. і були її головною відмінною рисою, порівнюючи з революційною кризою напередодні скасування кріпосного права.

3. Незважаючи на утопічний характер і помилковість народницького вчення, ідеологічним прапором визвольного руху 70-х років було революційне народництво. На Україні центром народницької пропаганди став Київ; народницькі гуртки, крім того, виникли у Херсоні, Одесі та інших містах. У 1876 р. група народників на чолі з Стефановичем, оперуючи підробленим «царським маніфестом», хотіла підняти на повстання селян Чигиринського повіту Київської губернії, але ця спроба закінчилась невдачею. Після розколу «Землі і волі» у 1879 р. виникло дві організації: «Чорний переділ», який залишався на старих позиціях революційної пропаганди, і «Народна воля». Основним методом боротьби з царизмом народовольці вважали індивідуальний терор, який, за образним висловом В. І. Леніна, не мав нічого спільного з насильницькими діями народної революції.

4. Під впливом революційних традицій «Південноросійського Союзу робітників» одеські робітники продовжували

---

* Питання про стан робітничого руху на Україні в першій половині 70-х років XIX ст. висвітлено автором в спеціальній статті «Південноросійський Союз робітників», опублікованій в Учених Записках Харківського бібліотечного інституту, випуск V, 1960 р.

боротьбу проти царського самодержавства. Одеське жандармське управління вважало окремих учасників першого робітничого Союзу «невиправними і головними соціалістами, що вийшли з робітничого середовища». На протязі 1876—77 рр. у місті відроджується ряд робітничих гуртків, що входили раніше до Союзу Заславського. На цій основі на початку 1878 р. було утворено другий Союз одеських робітників. Організаційна структура цього товариства відповідала аналогічній структурі першого робітничого Союзу. З ініціативи другого робітничого Союзу утворилися робітничі гуртки в Миколаєві, Херсоні і Севастополі.

5. Діяльність другого Одеського робітничого Союзу характеризувалась певною активністю і цілеспрямованістю. У 1878 р. під керівництвом членів Союзу в Одесі відбулось три страйки, в тому числі — страйк робітників-ливарників в залізничних майстернях, в 1879 р. страйкували робітники тютюнової фабрики Попова.

6. Другий Одеський робітничий Союз був під значним впливом народників. Як в робітничому, так і в народовольчому русі Одеса займала значне місце поруч з Петербургом, Москвою, Києвом. Зимою 1878-79 рр. в Одесі проживав Желябов, влітку 1879 р. сюди прибув Аксельрод, що належав до «Чорного переділу», майже в той же час до одеських гуртків входили Фроленко і Колоткевич. Одеса перетворюється в своєрідну арену терористичної боротьби народовольців. Хоч найбільш свідомі члени робітничого Союзу і виступали проти програми народовольців, все ж останнім вдалось повести за собою окремих робітників: Голікова, Саричева, Надєєва й інших. Подібний негативний вплив мали народовольці і на діяльність «Північного Союзу російських робітників».

7. Весною 1880 р. колишні чорнопередільці Є. Ковальська, М. Щедрін та інші в Києві заснували «Південноросійський робітничий Союз», навколо якого гуртувалось до 1000 робітників. Заперечуючи політичну боротьбу, програма Київського Союзу вважала, що головною метою робітників є фабричний терор, однак на практиці ця програмна вимога не здійснювалась у зв'язку з негативним ставленням до терору членів робітничої організації. У вересні 1880 р. Південноросійський робітничий Союз було розгромлено. За особистим розпорядженням Олександра II, слідство по цій справі було доручено прокурору Київського військово-окружного суду генерал-майору Стрельнікову, який прославився особливою жорстокістю до революціонерів. 18 березня 1882 р. Халтурін і Желваков убили цього ката в Одесі, але через чотири дні й самі були страчені.

8. 29 травня 1881 р. за вироком Київського військово-окружного суду Щедрін і Преображенський, як головні керівники Київського робітничого Союзу, були засуджені до страти, але смертна кара їм була замінена безстроковими каторжними роботами. Інші учасники організації також були засуджені на багаторічну каторгу і тюремне ув'язнення. Характерно, що на процесі Київського Союзу робітники зовсім не фігурують.

9. Революційна ситуація кінця 70-х років не вилилась в революцію. Хоч робітничий рух в той час і переріс народницьке вчення, але він зачіпав ліше верхівку робітничого класу. Пролетаріат ще далеко не став гегемоном загальнонародної боротьби, а селянство не було його союзником. Народники ж з їх шкідливим для революції індивідуальним терором не могли повести народні маси на повалення самодержавства.

РАШБА Н. С.,
кандидат історичних наук

ПЕРШІ КРОКИ ТУРЕЦЬКОЇ АГРЕСІЇ НА БАЛКАНСЬКОМУ ПІВОСТРОВІ (XIV ст.)

1. «Турецька навала XV і XVI століть, — писав Ф. Енгельс, — являла собою нове видання арабської навали VIII століття. Як тоді при Пуатьє, як згодом під час монгольської навали, небезпека загрожувала всьому європейському розвитку» (К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч., т. 6, стор. 180).

Ця величезна небезпека народам Європи з'явилась з маленького князівства турок-османів, яке виникло у XIII ст. в Малій Азії на самому кордоні володінь Візантійської імперії. Головні причини перетворення цього князівства у величезну імперію полягають не в перевазі турецької військової організації, а у відсутності єдності серед держав, які попали під удар турецької агресії, феодальних міжусобицях у кожній з них, перш за все в тому, що пануючі класи боялись свого народу більше, ніж турецьких агресорів.

2. «З того часу, — писав К. Маркс, — як Михайло Палеолог прогнав латинян з Константинополя і переніс туди знов столицю імперії з Нікеї, всі збройні сили Візантії зайняті були війною у Македонії, Фракії, Греції. Через це за часів Османа багато дрібних турецьких князів захопили у греків

міста і провінції у південно-західній частині Малої Азії». (Архив Маркса и Энгельса, т. VI, М., 1939, стор. 170—171).

Щоб збільшувати наймане військо у Європі, візантійські феодали запровадили величезні податки з військових поселенців-акрітів, які захищали кордони від турків. Це призвело до повстання у 1262 р. Загони акрітів було розбито, кордони з того часу стали відкритими. Спроби затримати турків силами візантійських найманців не вдались. Декілька міст ще довго захищались, але у 1330 роках всі вони були захоплені, а найбільше з них — Бруса — перетворилося на столицю турецьких султанів. Турки підійшли до берегів Босфору.

3. Візантійська знать замість того, щоб захищати кордони від турків, вела жорстоку боротьбу за владу, наймаючи турок, які грабували території тих, хто їх запросив, не менш ніж їх ворогів.

Перемігши у цій боротьбі, Іоан Кантакузін, який став імператором у 1347 р., використав турецькі загони, щоб розгромити республіку зілотів у Солуні, яка існувала у 1342—49 рр., і інші народні рухи.

4. Кантакузін, захопивши владу з допомогою турків, закликав їх і проти болгар і сербів, народів, що намагались зупинити турецьку агресію. Ворогуючи з слов'янськими державами, Кантакузін і інші імператори сліпо довіряли туркам. Султани Орхан і Мурад, укладаючи угоди з візантійськими імператорами, запевняли, що припинять агресію, а потім несподівано захоплювали нові території. Так, у 1352-54 рр. військо султана Орхана захопило Галліполійський півострів, що перетворився на місток для турецької агресії у Європі, плацдарм для загарбання Балкан.

5. Хрестові походи обертались проти Візантії і слов'ян. У 1336 і 1346 рр. генуезці, венеціанці і родоські рицарі загарбали острови Лесбос і Хіос, міста Фокею і Смірну у Малій Азії, що належали Візантії. У 1366 р. хрестоносці захопили частину північної Болгарії та міста на її чорноморському узбережжі. Галліполі, що було відібрано у турок, візантійський уряд незабаром віддав їм за обіцянку більше не нападати на Візантію.

6. Православна церква заважала об'єднанню балканських народів проти турецької агресії. Народ запевняли, що небезпека є лише з Заходу, бо папа і його союзники знищують православну церкву, а турки дозволяють її існування. Це підтверджували тим, що султани залишали деякі церкви, гарантували недотокраність монастирям Афону. Константинопольський патріарх розпалював ворожнечу між Кантакузіном і Палеологами, які боролись за владу, і відлучив від церкви сербського короля Стефана Душана за те, що він

утворив незалежний від нього патріархат. Церковники запевняли народ у Константинополі, що «святі» мощі та інші «святині», які зберігаються у його церквах, — належний заслон від турецького нападу.

7. Заслоном Константинополю деякий час були не святі мощі, а його величезні мури, неприступні для військової техніки XIV ст.

Султан Орхан і його сини та вельможі вирішили обминути місто з півдня і заходу, відрізавши Константинополь від слов'янських держав на Балканах. Згодом, скориставшись боротьбою серед болгарських і сербських феодалів, в наслідок якої обидві держави розпалися, турки поступово захоплюють їх території. Загарбання пішло швидкими темпами після поразки сербів на Косовому полі у 1389 р. Ця величезна битва оспівана у сербському народному епосі, який займає одне з перших місць у епічній творчості народів світу. Поразка була початком турецького поневолення Сербії і Болгарії, яке продовжувалось біля 5 століть і закінчилось лише у XIX ст., коли російський народ допоміг південним слов'янам визволитися.

ДОРОШЕНКО В. О.,
викладач

ЖАНРОВІ ОЗНАКИ ПОЛІТИЧНОГО ФЕЙЛЕТОНУ О. ВИШНІ 20-х років

1. Творчий шлях О. Вишні як сатирика-міжнародника тісно пов'язаний з повсякденною політикою Радянської держави, Комуністичної партії в різних галузях міжнародного життя. Письменник разом з іншими радянськими сатириками твердо і послідовно стоїть на варті інтересів соціалістичної Вітчизни, миролюбної ленінської зовнішньої політики.

2. Чітка визначеність політичних симпатій О. Вишні благотворно вплинула на ідейно-художнє спрямування його численних фейлетонів, скерованих проти реакційної ідеології, культури, моралі буржуазного світу. В творах письменника 20-х років на теми міжнародного життя ясно окреслений позитивний ідеал, з висоти якого він веде наступ проти ворожого табору.

3. Сатиричне викриття і висміювання капіталістичного світу здійснюється О. Вишнею по-різному в багатьох жанро-

вих видозмінах політичного фейлетону в залежності від об'єкту комічного і авторського задуму.

4. Багаті і різноманітні жанри фейлетону О. Вишні на міжнародні теми за розвитком сюжету, побудовою, засобами типізації можна умовно поділити на три головні типи:

а) фейлетони-гуморески публіцистичного характеру, які зрідка переростають у гнівні памфлети. До цього типу належать сатирико-публіцистичні замітки з приводу окремих фактів, гуморески-огляди міжнародних подій за певний період, своєрідно сатиричні коментарі і, зрештою, гнівно-дошкульні статті-полеміки. У фейлетонах цієї групи найбільш інтенсивно, відкрито, публіцистично проявляється авторське ставлення до зображуваного, авторський суд над ворогами («Парламентаризм», «Про культурність», «Собачня», «Їхня зверху», «Ми й самі добре знаємо» та ін.);

б) фейлетони-інтермедії, скетчі, сценки, діалоги, монологи. Для цього типу фейлетонів не стільки властива авторська розповідь, безпосередні оцінки, «оголені» тенденції, як белетризація і драматизація конкретного матеріалу, відтворення явищ політичного життя на широкому побутовому фоні. («Їй богу, не боліло», «Жах», «Шкода циліндра», «Котиться» та ін.);

в) в кінці 20-х років творчість О. Вишні збагачується жанром фейлетону-нарису, побудованого на основі конкретних спостережень, власних вражень письменника під час перебування в капіталістичному світі («Вишневі усмішки закордонні»).

5. Для перших двох типів фейлетонів властива певна сталість композиційного розташування матеріалу. Починаються ці твори, як правило, з епіграфа, що являє собою стислий виклад фактів щоденного міжнародного життя, взятих з нашої або закордонної преси, повідомлень радіо чи телеграфних агентств. Але інколи автор відмовляється від епіграфа і своїми словами повідомляє про події на початку твору.

6. В головній частині майже всіх трьох різновидів фейлетонів О. Вишня прагне з різних сторін розкрити негативні явища, дати їм чітку суспільно-політичну оцінку. При чому в усіх фейлетонах письменник дбає про ілюзію наочності, конкретності негативних персонажів і фактів. Різноманітні засоби авторського сміху завжди грунтуються на почуттєво-предметній, уречевленій формі комічних персонажів, сцен, картин, напротивагу дещо раціоналістичній іронії в творах інших українських радянських сатириків того часу (К. Котко, В. Еллан).

7. Невід'ємною жанровою ознакою всіх трьох типів вишнівського політичного фейлетону є різні види закінчень. Одні

з них являють собою іронічні висновки, виражені в формі риторичних запитань, глузливої похвали, другі — народні приказки чи прислів'я, часом підновлені автором («От якби жабі та хвіст, от якби свині та роги», «У батько було три сини: два розумні, а третій... римський папа»), треті — пряме ображення носіїв зла («Дурний, мовляв, Черчіль, дурний!») і т. д.

Закінчення фейлетонів — це сатиричний фокус, в якому сконцентровано авторські чуття і думки, дано критичну оцінку зображуваному.

8. Творчі пошуки і знахідки О. Вишні значно збагатили жанр політичного фейлетону в українській літературі, вивели його на широку дорогу політичної боротьби. Своєю повсякденною роботою в цьому жанрі (тільки за період з середини 1922 до 1925 року письменник написав коло 350 творів) О. Вишня розширював творчі горизонти української радянської літератури, стверджував її нерозривний зв'язок з політикою Радянської держави, Комуністичної партії.

ТРУШЕВСЬКИЙ С. Н.,
ст. викладач

САТИРА В. ЛЕБЕДЄВА-КУМАЧА

(До історії радянської сатири 20-х років)

1. За останній час в нашому літературознавстві помітно пожвавився інтерес до розробки проблем теорії сатири та практичних питань її розвитку в радянській літературі.

Відзначаючи серйозні позитивні наслідки, досягнуті в цій галузі (праці Я. Ельсберга, Б. Мінчина, Ю. Борева, В. Перцова, А. Метченко, А. Єршова та інших), не можна, однак, вважати завдання наукового вивчення історії радянської сатири в цілому і зокрема розвитку її в 20-ті роки виконаним. Якщо сатира В. Маяковського та Д. Бєдного досліджена досить грунтовно, то їх сучасникам приділяється мало уваги. Так, ми ще не маємо скільки-небудь вичерпних праць про творчість таких майстрів радянської сатири, як Арго, Архангельський, В. Лебедєв-Кумач, І. Ільф, Є. Петров та ін. Але без врахування творчого досвіду цих письменників не можна відтворити повної картини розвитку радянської сатири 20-х років.

2. Сатирична творчість В. Лебедєва-Кумача — одна з яскравих сторінок історії радянської літератури 20-х років.

Діяльність гумориста і сатирика він починає в «Крокодиле» з перших днів заснування цього журналу (1922 р.). Протягом 1922—1934 років на сторінках «Крокодила» та інших періодичних видань В. Лебедєв-Кумач виступає з великою кількістю сатиричних оповідань, віршів, пародій, перефразів, дотепних афоризмів. Його сатиричні твори виходять і окремими збірками («Чаинки в блюдце», «Защитный цвет» 1926 г. «Печальные улыбки» 1927 г., «Квартирный масштаб» 1928 г.).

3. Питання культурної революції та нового побуту, крах старих відносин між людьми, викриття міщанства і бюрократизму — всі ці проблеми стояли перед радянською сатирою 20-х років з особливою гостротою. В боротьбі з негативним у суспільному житті та побуті створюється єдиний фронт радянської літератури, організаторами якого були М. Горький і В. Маяковський. Одним з активніших бійців цього фронту був і Лебедєв-Кумач. Зброю своєї сатири він завжди спрямовував проти всього, що заважало радянським людям жити і працювати. Пристрасна зацікавленість життям і боротьбою народу обумовлює широту тематики його сатири, вміння поета завжди бути в центрі подій, безпомилково обирати об'єкти сатиричних ударів.

4. Одне з провідних місць в сатиричних творах В. Лебедєва-Кумача посідає боротьба з міщанством та обивательщиною у всіх їх різноманітних проявах. У вірші «Суд, которого не было» він так визначає мету і завдання своїх творів на цю тему:

За судейским столом — рабочий читатель.
Председатель суда — товарищ рабкор.
На скамье подсудимых сидит обыватель,
Суд — показательный. Я прокурор [1].

Нещадно таврує сатирик різні сторони міщанського побуту і психології в таких творах, як «Два лица» («Крокодил» № 3, 1927), «Зараза» («Крокодил» № 6, 1927), «Чего пристали». («Крокодил» № 19, 1928) та в багатьох інших творах.

Багато уваги приділяє поет і боротьбі з бюрократизмом. Цій темі присвячені такі твори, як «Инкогнида» («Крокодил» 1927, № 8), «Правдивая баллада» («Крокодил», 1929, № 19) та багато інших.

Важливо відзначити, що В. Лебедєв-Кумач умів помітити і показати еволюцію того чи іншого суспільного пороку та вдарити по його носіях в той момент, коли це особливо було потрібно.

[1] Вас. Лебедев-Кумач. Лирика, сатира, фельетон. «Искусство», М—Л., 1940 стр. 101.

5. Оперативність, художня майстерність, публіцистична пристрасть сатиричної роботи В. Лебедєва-Кумача здобула високу оцінку сучасників. Зокрема, Маяковський, за словами В. Ардова, в березні 30-го року дав високу оцінку праці Лебедєва-Кумача. Маяковський хвалив його вміння відгукнутися віршами на любу тему, дохідливість цих віршів, чітку техніку [1].

АЙЗЕНШТАДТ В. К.,
ст. викладач

ДО ІСТОРІЇ ДРАМАТУРГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ А. В. ЛУНАЧАРСЬКОГО

(Збірник «Ідеї у масках»)

1. Більшість одноактних п'єс, об'єднаних А. В. Луначарським у збірник «Ідеї у масках», були написані в 1911 році і відбивають складний і суперечливий світогляд автора того часу. В. І. Ленін піддавав гострій критиці ідеалістичні хитання Луначарського, одначе не втрачав віри у повернення його до партії, уважно стежив за літературною роботою, високо оцінював різнобічний талант цього визначного діяча.

2. У передмові до збірника Луначарський писав: «В одязі більш чи менш веселих комедій виступають тут, передусім, ідеї. Автору хотілося бути комедіографом і філософом одночасно». Справді, ідеї цих маленьких комедій ясно випливають з їх змісту, проте сам характер ідей вельми суперечливий. Так у комедії «Вавилонська паличка» позначились ідеї філософського агностицизму, заперечення об'єктивної істини. Ідейна ущербність п'єси призвела і до її художньої неповноцінності. Герої комедії лишились тільки масками ідей, не перетворились у художні образи.

3. Невірно, однак, зводити всю літературну діяльність Луначарського періоду 1907—1912 рр. лише до ідеалістичних помилок. У п'єсі «Король-художник» протиставлені один одному король-естет і справді геніальний митець з народу. Коло естетичних ідей, що їх розвиває автор, надто близьке до публіцистичних праць Луначарського, зокрема, до «Діалогу про мистецтво». Наочно показуючи в п'єсі як класовий характер мистецтва, так і класове сприйняття мистецтва, Луначарський одночасно звертає увагу на об'єктивність прекрасного. В драмі «Король-художник» діють не алегоричні

[1] Красная новь, 1938, № 6, стр. 28.

маски, а персонажі, які живуть за своєю волею, не за примхою автора.

4. В комедії «Три супутника і Воно» Луначарський гостро і дотепно висміює філософів-містиків, сучасних йому ідеалістів, а також відірваних від життя поетів. Життєствердджуючому, бойовому характеру героїв Луначарського не властивий декадентський «культ страждання». Цим життєствердженням і цінні кращі філософські комедії збірника «Ідеї у масках».

5. Збірка «Ідеї у масках», в більшості випадків, не привертала уваги дослідників драматургії Луначарського, а іноді одержувала надто однобічну оцінку. Тим часом уважний аналіз п'єс цього збірника не лише розкриває суперечності у світогляді автора, але й допомагає зрозуміти джерела його своєрідного драматургічного стилю. Саме тут остаточно складається інтелектуальний характер драматургії Луначарського, вперше з такою повнотою виявляється прагнення автора бути філософом і поетом одночасно. Тут починаються шукання активного героя, сповненого волі і усвідомлення своєї мети, героя, що пройде через численні подальші драматургічні твори А. В. Луначарського.

ЛІТВІШКО В. В.,
ст. викладач

ДО ПИТАННЯ ПРО СТВОРЕННЯ ОБРАЗУ РЕВОЛЮЦІОНЕРА-НАРОДНИКА В «ІСТОРІЇ МОГО СУЧАСНИКА» В. Г. КОРОЛЕНКА

1. Починаючи з першого оповідання «Епізоди з життя «шукача», в творчості В. Г. Короленка велике місце займає образ передової людини 70—80 років, образ революціонера-народника. «Історія мого сучасника» — підсумок тривалої роботи Короленка над цим образом, вона увібрала в себе художній досвід, накопичений письменником в його ранніх творах: «Епізоди з життя «шукача» та сибірські оповідання, які можна розглядати як попередні ескізи майбутньої художньої хроніки визвольного руху в Росії 60—80-х років.

2. Образ революціонера-народника зазнав у творчості Короленка значних змін, бо мінялося ставлення письменника до народництва. Підпавши в студентські роки під значний вплив народницьких ідей, Короленко в період заслання починає звільнятись від народницьких ілюзій і займає згодом особливу позицію, не розділяючи помилок ліберального на-

родництва, залишаючись хранителем і пропагандистом у 80—90-ті роки ідейної спадщини просвітителів 60-х років (відмовляється від ідеалізації селянства, схиляння перед «народною правдою» і «народною мудрістю», не поділяє народницької ідеалістичної теорії героїв і натовпу, відкидає народницьку ідею революції без народу, засуджує терористичну діяльність народників, розходиться з народниками в оцінці селянської общини і кустарної артілі). Хоч Короленко не бачить конкретних шляхів перетворення російської дійсності, не розуміє ролі революційного пролетарського визвольного руху, він залишається «письменником-громадянином» і підтримує «всякий крок народу на шляху до демократії» («Рабочая правда» № 8, 1913 р.).

3. До «Історії мого сучасника» увійшов значний фактичний матеріал, використаний Короленком в його ранніх оповіданнях (порівн. оповідання «Чудна» та розділ «Дівку привезли» з 1-ї частини 3-ї книги «Історії мого сучасника»; оповідання «Яшка» і розділ «Повернення в Європейську Росію. Тобольська тюрма. Яшка — стукальщик», оповідання «Марусина заїмка» і розділ «Слобода Амга та її мешканці» і ін.).

4. Форма розповіді від першої особи, яка дозволила Короленкові в «Епізодах з життя шукача» глибше розкрити характер героя, його погляди і яка утвердилась в творчості письменника у 80—90-ті роки, перейшла в «Історію мого сучасника» і дала можливість змалювати широку картину російського життя 60—80-х років очима передової людини, охопивши її типові риси.

5. Детально розкриваючи в «Історії мого сучасника» процес формування особистості свого героя під впливом середовища і громадсько-історичних умов, Короленко звертається до деяких моментів з ранніх оповідань. Так, коротка згадка про захоплення «шукача» соціально-економічною літературою переростає в «Історії мого сучасника» в широке зображення кола читацьких інтересів героя, причому це один з найважливіших факторів становлення його поглядів. Бібліотека «сучасника» глибоко типова для революціонерів-народників і відображає різноманітні їх інтереси — соціальні, економічні, художні і т. ін.

6. В сибірських оповіданнях образ революціонера-народника лише намічено. Йому відведено роль спостерігача-оповідача. До 3-ї книги «Історії мого сучасника» включено багато епізодів, де «сучасник» виступає в тій же ролі. Він також відтіснений на другий план, проте, як і в сибірських оповіданнях, яскраво видно його ідейні шукання, глибоко відмінні від народницьких.

7. Форма алегоричного сну або марення, що нерідко зустрічалась у російській дореволюційній літературі як езопівська форма висловлення соціально-політичних поглядів і використана Короленком в його сибірських оповіданнях («Соколинець», «Федір Безприютний»), перетворилась у «Історії мого сучасника» на лірико-символічні роздуми про народництво, про «трагедію боротьби без народу» («Мої ленські видіння»).

ВОЛІСОН Й. Я.,
доцент, кандидат філологічних наук

«ПІСНІ СУТІНКІВ» В. ГЮГО ТА ПОЕЗІЯ ЛИПНЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

1. Радянські літературознавці чимало зробили для з'ясування впливу липневої революції 1830 року та визвольної боротьби тридцятих років на драматургію і прозу В. Гюго. Цього не можна сказати відносно його лірики. Поетична творчість В. Гюго (зокрема його збірки тридцятих років) вивчена у нас недостатньо. Ще не подолана повністю тенденція недооцінки ідейного значення поезії В. Гюго цього періоду. Його творчість і зараз протиставляють передовій літературі, відомій під умовною назвою «література липневої революції».

2. Аналіз збірок тридцятих років і зокрема збірки «Пісні сутінків» дозволяє зробити висновок, що більшість з ідейних рис, властивих поезії липневої революції, притаманна і творчості В. Гюго.

В «Піснях сутінків» знаходимо посилений інтерес до соціально-політичної тематики, сувору критику липневої монархії, зображення духовного та морального занепаду верхівки суспільства і соціальних контрастів, протест проти злиднів та безправ'я. Народ у В. Гюго, як і у інших передових поетів цього періоду (Барбьє, Моро), не лише жертва, але і грізна сила. Оспівує В. Гюго і визвольний рух у інших країнах. Спільними для В. Гюго та поетів липневої монархії були і погляди на роль мистецтва.

3. Інтерес поета до життя сучасного йому суспільства зумовлює більш глибокий соціальний аналіз дійсності в його творах. Це позначається і на принципах та засобах зображення. Його ліричний та епічний герой перестає бути втіленням абстрактного добра і зла, в ньому чимало конкретно-

історичних рис. Стає більш стислим та виразним портрет, пейзаж, демократизується лексика.

Зростання реалістичних елементів характерне не лише для творів, безпосередньо присвячених соціальним проблемам, але і для віршів філософських, інтимно-ліричних. Заслуговує на увагу наявність багатьох спільних моментів у принципах та засобах зображення життя у В. Гюго і поетів липневої революції.

4. Зіставлення поетичних творів В. Гюго з літературою липневої революції дає можливість зробити істотні для розуміння творчості великого французського поета висновки:

а) зростання реалістичних елементів в творчості поета зумовлене його все більш міцніючим інтересом до соціально-політичного життя французського суспільства тих часів;

б) зв'язки В. Гюго з революційною поезією почались раніше і були значно більшими, ніж це вважають.

РИКМАН І. Г.,
кандидат філологічних наук

ХАРАКТЕР СИНОНІМІЇ ДІЄСЛІВНИХ ІДІОМАТИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

1. Фразеологічні одиниці є синонімічними, якщо вони означають одне і те ж поняття; у них знаходять свій вияв однакові істотні ознаки предмета, явища, процеси, але можуть бути відображені і різні їх побічні ознаки, які обумовлюють різницю: 1) у відтінках значення, 2) в стилістичному забарвленні, 3) в тому і в іншому.

2. Семантична різниця між синонімічними фразеологічними ідеоматичними одиницями пояснюється тим, що образ, який лежить в основі кожного фразеологізму, по-різному розкриває поняття, яке передає фразеологізм:

а) ця різниця між синонімічними фразеологізмами може виявлятися у тому, що один синонім означає поняття узагальнено, в той час як інший його конкретизує, деталізує. Наприклад: фразеологізми to speak one's mind та to give somebody a piece of one's mind мають спільне значення «відверто висловлювати свою думку». Перший зворот висловлює це значення в загальній формі, а другий вживається з більш спеціалізованим відтінком значення «відверто висловлювати свою негативну думку»;

б) синонімічні фразеологізми можуть мати різне предметне віднесення. Наприклад, фразеологізми to pull the wool over somebody's eyes; to play somebody's false мають спільне значення «обдурювати». Перший фразеологізм визначає обдурювання людини людиною і застосовується тільки у визначенні відносин людей; у другого фразеологізму більш широке предметне віднесення, бо образ цього фразеологізму не припускає певного агента дії;

в) семантична різниця між синонімічними дієслівними фразеологізмами може виявлятися в ступені інтенсивності дії. Фразеологізм to go through thick and thin «рішуче подолати перешкоди» означає меншу ступінь інтенсивності дії в порівнянні з його синонімом to go through fire and water «пройти вогонь і воду».

3. Фразеологічні синоніми можуть різнитися у відтінках емоціонального забарвлення, тобто вони можуть служити для висловлення різних емоцій, таких, як іронія, глузливість, шанобливість, гнів, догана, грубість та ін. Різниця в емоціонально-оціночній характеристиці фразеологічних синонімів пояснюється різницею лексичних елементів, які складають фразеологізми, тобто різним характером вкладених у них образів. Наприклад, відтінок іронії має фразеологізм to be long in the tooth «бути старим» на відміну від його синоніма to be advanced in years який має те ж значення.

4. Різниця між фразеологічними синонімами часто виявляється поза контекстом, однак бувають випадки, коли фразеологізм контекстуально обумовлений. Це пояснюється тим, що фразеологічні синоніми висловлюють єдине поняття за допомогою різних образів. Тому не всі синоніми можуть логічно сполучатися з одним і тим же контекстом.

5. Значення фразеологічних синонімів буває синтаксично обумовлено. Це виявляється в тому, що деякі фразеологічні синоніми можуть закріплятися тільки в негативних реченнях, в той час як інші вживаються тільки в окличних або наказових реченнях. Синтаксична обумовленість синонімів може виявлятися також в різному часі їх вживання та ін. Так, фразеологічні синоніми Keep one's mouth shut або Keep one's head shut «тримати язик за зубами» вживаються в усіх видах речень в той час, як фразеологічні синоніми hush one's mouth та shut one's trap закріплюються тільки за наказовими реченнями.

6. Фразеологічні синоніми мають стилістичну диференціацію: вони можуть закріплюватися за різними функціональними стилями мови. Сфера їх вживання дуже обмежена в літературно-книжковій мові, але вони зустрічаються у кожному з шарів розмовної лексики, таких, як літературно-розмовний,

фамільярно-розмовний, простомова, професіональна лексика та сленг. Наприклад, фразеологічний синонім to take leave of one's senses вживається у літературно-розмовному стилі, а його синонім to go off one's chump у простомові.

КУШНІРУК Й. Г.,
ст. викладач

ДЕЯКІ ПИТАННЯ МЕТОДИКИ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА РОСІЙСЬКУ

1. Зараз, коли широкі кола наукових і практичних працівників знайомляться з досягненнями зарубіжної науки і техніки виникає велика потреба в практичних посібниках по перекладу наукової технічної літератури.

Зустрічаються слова, вирази та фразеологічні звороти, переклад яких часто пов'язаний з труднощами. Неточний переклад таких зворотів приводить до істотних перекручень, грубих помилок в розумінні тексту, а інколи і до протилежних висновків. Саме такі слова, вирази та звороти зібрані в цій доповіді. На перший погляд може здатись, що багато з них дуже прості і, взяті окремо, не складають особливих труднощів при перекладі.

Однак, як показала тривала практика, неточний переклад саме цих зворотів заважає більшості фахівців глибоко проникати в зміст тексту. Доповідь подасть значну допомогу при перекладі книжок з багатьох галузей науки, оскільки наведені в ній слова, вирази та звороти характерні взагалі для наукової літератури.

2. Доповіді містить теоретичний розділ і значну кількість прикладів з сучасної англійської літератури.

Доповідь складається з двох частин: в першій частині показано деякі з основних причин, які викликають труднощі при перекладі наукової літератури.

В другій частині висвітлено один з розділів словотвору — післяскладів. В сучасній англійській мові післясклади відіграють таку значну роль і вступають в такі різноманітні сполучення з різними дієсловами, що незнання цих поєднань безперечно утруднюють читання і розуміння будь-якого виду літератури: технічної, художньої та громадсько-політичної. В даній доповіді взяті такі післясклади в англійській літера-

турі, які не знайшли свого відображення в текстах підручників і посібників з англійської мови.

3. Автор не претендує на вичерпну повноту; доповідь містить лише ті відомості, які можуть стати корисними для осіб, що займаються перекладом наукової літератури з англійської мови на мову російську.

ВОРОБЙОВА В. Д.,
ст. викладач

МОДАЛЬНІ ЧАСТКИ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

1. Модальні слова, модальні частки, як і модальні дієслова, належать до найбільш застосовуваних заходів німецької розмовної мови.

2. Найбільше розповсюдження в розмовній мові мають модальні частки (doch, denn, bloß, schon й інш.), частки стверджувальні та заперечні (ja, nicht, nein), а також підсилювальні частки («so» та інш.).

3. Модальні частки виступають в німецькій розмовній мові окремо, а також і в різноманітних комбінаціях: «doch auch, doch wohl, denn auch». Як в комбінаціях, також і у відносному вживанні, ці частки диференціюють модальність речення, збагачують та уточнюють відтінки думки.

4. Частка «doch» звичайно виступає в реченнях, стверджувальних за формою, але запитальних за змістом. Часом частка «doch» вживається і в питаннях без заперечення й т. інш.

5. Частка «ja» в ненаголошеному стані має значення обґрунтування. Якщо частка «ja» вимовляється з наголосом та стоїть при наказовому способі, то вона підкреслює прохання.

6. Особливі функції в німецькій мові має модальна частка «denn». Вона найчастіше вживається в емоціонально забарвлених питаннях.

7. Частка «mal» та «einmal» звичайно використовується з імперативом.

8. Специфічною рисою німецької розмовної мови є також наявність в ній модальної частки «etwa», яка показує не тільки посилення, але також і припущення або гіпотезу.

9. У всіх модальних частках чітко висловлена загальна якість — їхня посилююча функція — особливо яскраво виступає при порівнянні з іншими мовами, де це посилення передається інтонацією.

10. Окремо стоять напівчастки — напіввигуки «komm» та «mach», які мають свої специфічні риси. Значно відрізняється від звичайних модальних часток і сполучник «aber» в модальній функції.

11. Синонімія модальних часток ще дуже мало вивчена. В той же час в літературі є цінні вказівки, які свідчать про семантичне зближення часток, здається зовсім різних відтінків.

12. Граматизацію німецьких модальних часток, які знаходяться ще в стадії становлення, не можна вважати повною, хоча вона привела до їхніх істотних змін як в семантиці і синтаксичній функції, так і в інтонаційній характеристиці та переміщенні їх в реченні.

13. Для граматизації часток дуже велике значення має також інтонаційний фактор (ступені наголосу в реченні).

14. Вивчення семантики, вживання модальних часток та робота над їх відтінками буде сприяти поглибленню знань у вивчаючих німецьку мову. Предметом пильної уваги мають стати прості фрази з повсякденною (звичайною) лексикою, бо саме при їх допомозі викладач зможе примусити студентів «заговорити».

Знання іноземної мови полягає не тільки в умінні зробити переклад, або в знанні граматики, хоча і те і друге необхідне. Треба ще навчити студентів розмовляти. Отут велику послугу викладачеві може зробити підбір простих, часто вживаних фраз живої німецької мови з модальними словами й модальними частками.

ГРИГОР'ЄВА Л. О.,
викладач

ДЕЯКІ ПИТАННЯ МЕТОДИКИ ПРАКТИЧНОГО ОВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ

1. Постанова Ради Міністрів СРСР (1961) про поліпшення вивчення іноземних мов відкриває нову сторінку в житті середньої і вищої школи, в справі поширення знань іноземних мов серед населення. Постанова передбачає також ряд важливих заходів до корінного поліпшення викладання іноземних мов у вузах з немовним профілем. Всі вони спрямовані на те, щоб вища школа здійснила основне завдання — навчити студентів вільно, без словника розмовляти і читати іноземною мовою.

2. До цього часу у вузах з немовним профілем при вивченні іноземних мов застосовувався перекладно-граматичний метод, в результаті якого студенти набували лише теоретичних знань і не могли оволодіти практичними мовними навичками. Навчання усної мови треба розглядати як найбільш ефективний засіб, що допомагає оволодіти мовою. Загальні положення всіх аспектів мови, лише «матеріалізовані» в усній мові, стають цілком зрозумілими і міцно засвоюються. В зв'язку з цим розвиток навичок усної мови, що є органічною частиною всього процесу навчання, треба розглядати як одну з основних цілей викладання іноземної мови.

3. Методично доцільно починати розвиток мовних навичок з 1 і 2 курсів. Викладач повинен вміти використовувати всі ті форми усної мови, які відповідають вже набутим знанням і навичкам студентів, не чекаючи, доки їх знання досягнуть такого рівня, коли можна буде розгорнути живу бесіду.

4. Для прищеплення практичних навичок усної мови слід використовувати і різноманітні форми навчання: проведення уроку на іноземній мові, робота над текстом, позааудиторним читанням і бесіда при складанні «знаків», письмові відповіді на заздалегідь поставлені запитання, опис картин, створення фонетичних кабінетів тощо.

5. Велику допомогу в активізації навчання мови надає використання позааудиторних форм роботи: підготовка і проведення вечорів художньої самодіяльності на іноземних мовах, вікторин, розмовні гуртки і гуртки перекладу, конкурси на краще оволодіння усною мовою, на кращий переклад, випуск стінних газет і ін.

Все повинно бути спрямоване на вирішення головного завдання — навчити студентів практично оволодівати іноземними мовами.

МАЛИК О. С.,
викладач

ПЕРЕКЛАД З РІДНОЇ МОВИ НА ІНОЗЕМНУ І РОЛЬ ЗВОРОТНОГО ПЕРЕКЛАДУ ПРИ ВИВЧЕННІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

1. Переклад з рідної мови на іноземну є найбільш ефективним видом вправ для засвоєння лексичного та граматичного матеріалу, для розвитку навичок розмовної мови.

Особливо велике значення набуває цей вид вправ в світлі

постанови Ради Міністрів Союзу РСР про поліпшення вивчення іноземних мов.

2. Переклад з рідної мови допомагає глибше зрозуміти і усвідомити як свою рідну, так і іноземну мову, поглиблює лінгвістичний кругозір, примушує запам'ятовувати слова і граматичні конструкції, тобто націлює на репродукцію мовного матеріалу.

Тільки репродукція матеріалу є критерієм міцних знань.

3. Думки, як відомо, можуть існувати лише на базі мовного матеріалу. Тому всі думки вивчаючих іноземну мову, тобто тих, які нею ще не володіють в достатній мірі, неминуче виникають на рідній мові, а потім уже перекладаються на іноземну при допомозі внутрішнього перекладу.

4. Для того, щоб правильно говорити іноземною мовою на першому етапі її вивчення, необхідно навчати перекладу з рідної мови на іноземну, тобто добиватись того, щоб процес, який таким чи іншим способом відбувається в свідомості вивчаючих іноземну мову при висловлюванні ними своїх думок на іноземній мові, йшов правильним шляхом.

5. Для вправ в перекладі залежно від стадії вивчення і від закріплюваного матеріалу доцільно робити переклад слів, словосполучень, речень і невеликих, але зв'язаних текстів.

6. Цінними вправами, про які говорив В. І. Ленін в своєму листі до Єлізарова, є вправи на зворотний переклад.

Для вправ в зворотному перекладі необхідно використовувати тексти існуючих підручників і спеціально для цього підготовлені тексти на іноземній мові в оригіналі.

ЛУЦЕНКО Н. Г.,
викладач

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ СПЕЦІАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА РОСІЙСЬКУ

1. Переклад відіграє значну роль в обміні думками між різними народами і служить розповсюдженню скарбів світової культури.

2. При перекладі спеціальної бібліотечної літератури у студентів часто виникають значні труднощі.

3. Найчастіше зустрічаються труднощі лексичного та граматичного характеру.

Тексти із спеціальної літератури насичені великою кількістю термінів, характерних для даної галузі знань. Спеціальна термінологія і несе основне семантичне навантаження. Однак складність в тому, що інколи один і той же термін має декілька значень в межах однієї спеціальності. Наприклад: file — 1) шпилька, папка, швидкозшивач, картотека, каталожний шкаф, підшивка, комплект; 2) вставляти, включати, ставити, розставляти, зберігати (документи). Ця обставина вносить деякі труднощі для точного розуміння тексту, тут потрібне знайомство з даною галуззю знань.

До числа важких щодо перекладу граматичних форм відносяться пасивний стан та безособові форми дієслова.

Використання пасивного стану в англійській мові значно ширше, ніж у російській. І переклад його на російську мову дуже різноманітний.

Поряд з особовими в англійській мові існують безособові форми дієслова: герундій, дієприкметник, інфінітив, що мають ряд особливостей, які вимагають обережного підходу при перекладі. Ці форми дуже часто зустрічаються в сучасній бібліотечній літературі.

4. Огляд спеціальної бібліотечної літератури і практичні заняття по перекладу її показали, що для успішного читання цієї літератури потрібні знання термінології і уміння перекладати деякі граматичні конструкції.

ЯКИМЕНКО Н. М.,
викладач

ДЕЯКІ СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ПРИЙМЕННИКІВ in, auf, nach, zu

(з матеріалу сучасної німецької мови)

1. Прийменники є елементами семантичного зв'язку між повнозначними частинами мови. В німецькій мові вони мають особливе значення, оскільки система флексій в ній мало розвинена.

2. В зв'язку з тим, що прийменники часто адекватні за своїм значенням, можна спостерігати і деяку синонімічність в їх вживанні. Але слід вказати і на стилістичні відмінності використання кожного прийменника. Вибір потрібного з цілого ряду прийменників і є найбільш складним для вивчаючих німецьку мову.

В літературі це питання висвітлене в недостатній мірі.

Мета даної доповіді — показати деякі стилістичні особливості вживання прийменників in, auf, nach, zu при передачі локальних відношень, що визначають:

1) поступовий рух вперед (на питання wohin?);

2) місце дії (на питання wo?).

Прийменники зберігають певні смислові відтінки, внаслідок чого їх вживання диференціюється. Це свідчить про важливість питання, яке розглядається, для мовної практики і потребує його дальшої розробки й поглиблення.

АЛЕКСЄЄВ М. В.,
директор Харківської державної наукової медичної бібліотеки МОЗ УРСР
ст. викладач

СУЧАСНИЙ СТАН ЦЕНТРАЛІЗОВАНОЇ КАТАЛОГІЗАЦІЇ ТА ПИТАННЯ ЇЇ ДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ

1. Централізована бібліотечна каталогізація в СРСР являє собою державний захід, що забезпечує широку пропаганду та розкриття багатющих фондів радянських бібліотек. За роки свого існування централізована каталогізація набула небаченого в інших країнах розміру і охопила обслуговуванням велику кількість державних, профспілкових, громадських та інших бібліотек. Основна роль в централізованій бібліотечній каталогізації належить Всесоюзній та республіканським книжковим палатам. Цією справою займаються також бібліотеки СРСР імені В. І. Леніна, Публічна бібліотека ім. М. Є. Салтикова-Щедріна, Державна бібліотека іноземної літератури, Інститут наукової інформації Академії наук СРСР, Республіканська наукова медична бібліотека, Харківська державна наукова медична бібліотека, Стандартвидав та інші.

2. Картки централізованої каталогізації видаються майже на всі види творів друку, що виходять російською мовою. Так, крім карток на книжки, є картки на автореферати дисертацій, ОСТи, авторські свідоцтва, картографічні та нотні видання. Друкуються картки на статті з радянських журналів та газет.

Провадиться також ретроспективне видання карток на дореволюційні книги, друковані російською мовою, та радянські журнали. Республіканські книжкові палати видають картки мовами, на яких виходять книжки. Випускаються картки на іноземні книжки, що їх одержують найкрупніші бібліотеки Москви та Ленінграда. Друкуються картки і на статті з іноземних журналів з біології, анатомії, фізіології,

медицини, математики, фізики, хімії, механіки тощо, які надходять до великих публічних та багатьох наукових бібліотек.

3. Однією з характерних рис радянської системи централізованої каталогізації є диференційне видання друкованих карток. По-перше, Книжкові палати, ураховуючи різноманітні типи бібліотек, видають анатовані та неанатовані картки. Перші розраховані на масові бібліотеки, другі — на наукові. По-друге, картки на книжки, журнальні та газетні статті, рецензії та автореферати дисертацій розповсюджуються повними або скороченими комплектами та галузевими серіями. Таке різноманітне розповсюдження карток дає змогу задовольнити інтереси найширших кіл радянських бібліотек. Друковані картки поширюються на російські книжки повними, скороченими та галузевими комплектами (по 34 галузях), комплектом на автореферати дисертацій і комплектами на статті з журналів та газет.

4. Українська, Білоруська та деякі інші книжкові палати видають на республіканську книжкову продукцію картки менш деталізованими комплектами. Так, книжкова палата УРСР неанатовані картки, крім повних комплектів, випускає 7-ма галузевими комплектами.

Анатовані картки розповсюджуються комплектами для обласних, міських та районних, сільських та колгоспних, дитячих та шкільних бібліотек.

5. Друковані картки широко використовуються бібліотеками: а) в каталогізації; б) в комплектуванні; в) у виставочній роботі; г) при складанні бібліотечних плакатів; д) в бібліографічних оглядах; є) для інформації установ та читачів.

6. Завдання бібліотек в світлі рішень XXII з'їзду КПРС вимагають подальшого розвитку і удосконалення обслуговування читачів та пропаганди літератури.

Сучасний стан централізованої каталогізації не може задовольнити бібліотеки і особливо наукові. Тому потрібно значно розширити обсяг комплектів друкованих карток та провести їх розмежування. Слід охопити аналітичним описом: а) всі праці і збірники, матеріали всіх з'їздів, конференцій та симпозіумів; б) тези доповідей; в) повно охопити описом автореферати дисертацій. Великі серії карток на книжки та статі приводять до використовування бібліотеками лише незначної частини карток (за своїм профілем). Розукрупнення серій карток за галузями промисловості, розукрупнення транспорту та зв'язку, енергетики тощо дасть змогу збільшити кількість серій; підвищити коефіцієнт використовування карток, економити папір та здешевити картки.

7. Комплекти карток з серії «Медицина, охорона здоров'я»

через значну вартість недоступна багатьом невеличким медичним бібліотекам та бібліотекам науково-дослідних інститутів. Відокремлення охорони здоров'я та розділення за галузями медицини дало б змогу здешевити комплекти, збільшити тиражі і задоволити потреби бібліотек. Слід також ураховувати, що здешевлення дозволить багатьом спеціалістам виписати картки за фахом.

8. Удосконалюючи видання карток централізованої каталогізації, треба забезпечити можливість їх використання для допоміжного опису в алфавітному каталозі, повторного відображення книг в каталозі систематичному. Для спеціальних бібліотек на друкованих картках слід проставляти предметні рубрики. Ось чому комплект карток повинен включати на один твір таку їх кількість, яка задовольнить ці потреби. Щодо іноземної літератури—доцільно поставити питання про видання карток на міжнародні журнали, що друкуються російською мовою, а також про повний аналітичний розпис оригінальних статей з журналів, що передруковуються інститутом наукової інформації.

9. Поруч з картками треба видавати персональні каталожні роздільники з портретами та біографічними даними письменників, вчених. До ювілеїв треба видавати картки на вибрані твори ювілярів та на матеріали про їх життя та діяльність.

10. Щоб забезпечити попит значної кількості бібліотек УРСР, Українській Книжковій палаті слід почати предметизацію медичної літератури та збільшити комплекти медичних серій до повного охоплення всієї продукції, що друкується в УРСР. Варто на аналітичних картках також ставити шифри. Предметні рубрики слід ставити і на літературі сільськогосподарській, промисловій, з питань транспорту і зв'язку.

11. Гнучкість централізованої бібліотечної каталогізації повинна стати законом її розвитку. Ось чому треба продумати питання про те, щоб кожний читач або установа могли виписати журнал разом з комплектом карток до нього.

12. Перехід багатьох видавництв на видання книжок разом з карткою ні в якій мірі не повинен відбитися на діяльності вже існуючої мережі, що займається централізованою каталогізацією.

В нашій країні централізована бібліотечна каталогізація основний раціональний захід в бібліотечно-бібліографічній роботі має великі перспективи розвитку, особливо після рішень XXII з'їзду КПРС.

ЗМІСТ

Стр.

Програма конференції 5

Робота секцій

Марксизму-ленінізму 5
Бібліотекознавства та бібліографії 6
Бібліотечної роботи з дітьми 7
Культосвітньої роботи 7
Історії 8
Літератури 8
Иноземних мов 8
Заключне пленарне засідання 9

Тези доповідей 11

Д. С. Саранчук. Програма КПРС — новий етап в розвитку теорії наукового комунізму 13

Н. Я. Фридьєва. Керівництво читанням в бібліотеках в світлі рішень XXII з'їзду КПРС. 15

М. П. Мельниченко. Суспільно-виробнича діяльність людини — основа якісних змін в процесі пізнання 16

Гальперін І. Н. Вдосконалення відносин розподілу в колгоспах в період розгорнутого будівництва комунізму . . . 19

З. Гимальдінова. Розвиток бібліотечної справи на Україні в 1953—1960 рр. 21

О. І. Коломійченко. Видання та розповсюдження творів основоположників марксизму-ленінізму на Україні в роки становлення Радянської влади та громадянської війни 22

Д. Д. Тараманов. До питання про теорію бібліографічного розшуку 25

М. Д. Рябченко. Індивідуальне керівництво читанням художньої літератури 27

В. Д. Масленникова. Рекомендаційно-бібліографічне видання бібліотек України (1957—1961 рр.) 28

Л. І. Котенко. Деякі питання розстановки фондів у масових бібліотеках при відкритому доступі 31

С. І. Волкова. Підготовка бібліотечних кадрів в РРФСР за роки другої п'ятирічки 32

В. Л. Каверна. З історії державної реєстрації видань друку на Україні (917—1941 рр.) 34
Т. П. Комісаренко. Із досвіду бібліотечного обслуговування робітників у харківських приміських поїздах 37
Т. О. Скрипник. Початок книговидавничої діяльності державного видавництва України 39
І. І. Корнейчик. Український книгознавець, бібліограф та бібліотекознавець проф. С. І. Маслов (1880—1957). 40
Г. В. Мазуренко. Психологічний аналіз умов впливу художньої літератури на формування юного читача 42
М. С. Єгоров. До характеристики позакласного читання школярів в галузі пізнавальної літератури 43
Е. М. Борисова. Рідна природа в творчості О. В. Донченка 44
С. О. Велігодська. Із історії української дитячої журналістики кінця XIX — початку XX століття. Журнал «Дзвінок» . 46
В. М. Островська. Л. Українка про дитячу літературу і дитяче читання 47
В. В. Афанасьєв. Політико-освітня робота Червоної Армії на Україні в роки воєнної іноземної інтервенції і громадянської війни 48
С. А. Піналов. Антирелігійна робота московського комсомолу в кінці відбудовного періоду (1923—1925 рр.) 50
О. О. Шимон. До питання про виникнення кіно на Україні (1896—1910 рр.) 52
О. О. Шимон. Українське радянське кіно у другій половині 20-х років 54
Г. И. Чернявський. Діяльність Болгарської комуністичної партії в народних читалищах у період часткової стабілізації капіталізму (1926—1929 рр.) 56
А. Храбан. Питания кольорознавства в наочній агітації і пропаганді 57
А. О. Коробейніков. Класики марксизму-ленінізму про фізичне виховання 59
Ф. О. Єщенко. Питання культурного будівництва в світлі нової програми і рішень XXII з'їзду комуністичної партії Радянського Союзу 60
О. О. Мірошник. Пропаганда сільськогосподарських знань в культосвітніх установах Української РСР (1926—1929 рр.) . 62
І. В. Дьомкін. Боротьба за поліпшення матеріального і побутового становища трудящих харківщини (жовтень 1917 — квітень 1918 рр.) 64
М. І. Павлюк. Культурне будівництво на Україні в кінці 1919 — на початку 1920 рр. 65
Ф. О. Єщенко. Робітничий рух на Україні у другій половині 70-х років XIX ст. 68
Н. С. Рашба. Перші кроки турецької агресії на Балканському півострові (XIV ст.) 70
В. О. Дорошенко. Жанрові ознаки політичного фейлетону О. Вишні 20-х років 72
С. Н. Трушевський. Сатира В. Лебедєва-Кумача . . . 74
В. К. Айзенштадт. До історії драматургічної діяльності А. В. Луначарського (збірник «Ідеї у масках») 76
В. В. Літвішко. До питання про створення образу революціонера-народника в «Історії мого сучасника» В. Г. Короленка . 77
И. Я. Волісон. «Пісні сутінків». В. Гюго та поезія липневої революції 79
І. Г. Рикман. Характер синонімії дієслівних ідіоматичних фразеологічних одиниць сучасної англійської мови . . . 80

Й. Г. Кушнірук. Деякі питання методики перекладу наукової літератури з англійської мови на російську 82
В. Д. Воробйова. Модальні частки в німецькій мові . . 83
Л. О. Григорь'єва. Деякі питання методики практичного оволодіння іноземною мовою 84
О. С. Малик. Переклад з рідної мови на іноземну і роль зворотного перекладу при вивченні німецької мови . . . 85
Н. Г. Луценко. Особливості перекладу спеціальної бібліотечної літератури з англійської мови на російську 86
Н. М. Якименко. Деякі стилістичні особливості вживання прийменників in, auf, nach, zu (з матеріалу сучасної німецької мови) 87
М. В. Алексєєв. Сучасний стан централізованої каталогізації та питання її дальшого розвитку 88

Відповідальний за випуск *Кравець Г. А.*

БЦ05813 від 13/I-62 р. Друк. арк. 6. Умовно-друк. 6. Папір 60×90 1/16.
Зам. № 7128. Тир. 300. Ціна 12 коп.

4-та друк. МШС. Харків, Гончарівський бульвар, 6/2.

Ціна 12 коп.